

“Ze heeft nu eenmaal het mooiste gezichtje.”

*Een verkennende studie naar de mediarepresentatie van het
vrouwenvoetbal in Nederland*

Door: Rens Peeters (3232603)

Begeleider Mulier Instituut: Agnes Elling

Begeleider Universiteit Utrecht: Jacco van Sterkenburg

Universiteit Utrecht / Mulier Instituut

Mei – Augustus 2013

Inhoudsopgave

Inleiding.....	4
Een eerste blik op vrouwenvoetbal en de media-aandacht	7
<i>Een korte voorgeschiedenis</i>	7
Literatuurbespreking	13
<i>Gender en sport</i>	13
<i>Marginale aandacht voor sportvrouwen</i>	15
<i>Verschuivingen in de representatie van gender</i>	16
<i>Waar ligt de oorzaak van deze scheve verhouding?</i>	18
<i>De man - vrouw tegenstelling voorbij?</i>	20
Opzet pilotstudy en methodologie	22
<i>Dagbladen</i>	23
Kwantitatieve analyse	23
<i>Televisie</i>	31
Sample	31
Data collectie.....	31
Casus – Twee halve finales van het Nederlands elftal	32
<i>Sociale Media</i>	35
Twitter als onderzoeksobject.....	35
Sample en inventarisatie	36
Casus inhoudsanalyse en data collectie.....	38
Data analyse.....	39
Resultaten	41
<i>Dagbladen</i>	41
In detail – Het EK 2009 in de dagbladen	41
Tekstuele analyse – Het EK voetbal en het EK hockey.....	44
Foto-analyse	47
<i>Televisie</i>	50
Hoe worden vrouwelijke sporters geconstrueerd in het voetbalcommentaar?....	53

Hoe worden mannelijke sporters geconstrueerd in het voetbalcommentaar?	55
<i>Social media</i>	58
Discussie	60
<i>Ambivalente representaties in de landelijke dagbladen</i>	60
<i>Fysiek sterke vrouwen en technisch getalenteerde mannen op televisie</i>	63
<i>Beperkingen van de studie</i>	65
Aanbevelingen	67
Conclusie	69
Literatuurlijst.....	70

Inleiding

Ondanks de grote publieke belangstelling vindt recordinternational Sarina Wiegman dat vrouwenvoetbal in de media te weinig aandacht krijgt. 'Onze prestaties worden helemaal niet belicht, terwijl er elke week pagina's amateurvoetbal in de krant staan. Dat snap ik niet', aldus Wiegman.¹

Is er daarom ook zo weinig aandacht voor vrouwenvoetbal in de krant? Ook dat is een klacht die vaak terugkomt. 'Laten we eerlijk zijn', zegt de chef nacht: 'Vrouwensport is minder belangrijk. Ze gaan minder hard. Er doen minder vrouwen mee. Er kijken minder mensen naar. Er gaat minder geld in om. Dat wordt weerspiegeld in de krant.'²

Ondanks dat er bijna dertien jaar is verstreken sinds toenmalig international Sarina Wiegman haar onbegrip uitte over de marginale aandacht voor het vrouwenvoetbal in de vaderlandse media, lijkt de uitspraak van de Volkskrantredacteur erop te wijzen dat er op dit punt anno 2013 nog weinig verbeteringen zichtbaar zijn. Om echter verder te gaan dan enkele incidentele uitspraken en de media-aandacht voor vrouwenvoetbal structureel in kaart te brengen is onderzoek noodzakelijk. De representatie in de media is één van de speerpunten van de NWO Sportaanvraag *Van voetbalvrouwen tot vrouwenvoetbal: Een interdisciplinair onderzoek naar de maatschappelijke impact van meidenvoetbal in Nederland* dat onder leiding van Martine Prange en Martijn Oosterbaan in september 2013 van start gaat en waar dit een pilotstudy voor vormt.

Het vrouwenvoetbal zit al een aantal jaar flink in de lift en in Nederland is het nu na het hockey uitgegroeid tot de tweede meest beoefende teamsport onder meisjes en vrouwen.³ In 2012 steeg opnieuw het aantal meisjes en vrouwen dat lid is van de KNVB naar 127.488, een stijging van 3 procent ten opzichte van 2011.⁴ Met 136.097 leden in 2012 loopt het hockey nog net iets voor.⁵ Hoewel het voetbal vooral onder meisjes sterk aan populariteit wint, claimt de KNVB, ten onrechte, dat het *de*

¹ "Meer aandacht moet je verdienen," *Algemeen Dagblad*, Nov. 18, 2000.

² Margreet Vermeulen, "Sportvrouwen halen niet makkelijk de krant," *De Volkskrant*, Feb. 23, 2013.

³ Melvin van Luit, *Imago-onderzoek meisjes- en vrouwenvoetbal* (Amsterdam: MWM2, 2007), n.p.

⁴ "Omvang organisatie," *KNVB Jaarverslag 2012*. Bezocht op Juni 29, 2013, http://bin617.website-voetbal.nl/sites/knvh.nl/files/KNVB_2012_Jaarverslag/omvangorganisatie.html.

⁵ "Ledencijfers KNHB 2012," *Koninklijke Nederlandse Hockey Bond*. Bezocht op Juni, 29, 2013, http://www.knhb.nl/knhb/organisatie/ledencijfers/DU16178_Ledencijfers+KNHB+2012.aspx.

snelst groeiende teamsport onder deze groep is.⁶ Voetbal wordt nog regelmatig beschouwd als een mannelijk bastion, maar de alsmaar groter wordende groep voetbalsters en de bijbehorende successen die zij behalen vertellen een ander verhaal.

Dat noopte Prange en Oosterbaan tot het stellen van de vraag wat de maatschappelijke impact (sociale betekenis) is van het vrouwenvoetbal in Nederland. Een analyse van het huidige sportlandschap en de ontwikkeling van het vrouwenvoetbal kan eigenlijk niet plaatsvinden zonder de massamedia een plaats te geven in dit geheel: “[...] It is true to say that the mass media have constructed a new reality in sport which is consumed by the public.”⁷ Daarbij zorgt de opkomst van nieuwe media voor verschuivingen in het medialandschap waarbij vaak wordt gerefereerd aan de mogelijkheden die het biedt voor marginale groeperingen en sociale bewegingen binnen de sport.⁸ In de aanvraag, waar dit punt onder leiding staat van Agnes Elling, zijn beide facetten dan ook opgenomen in de onderzoeksvraag: “Hoe heeft de media-representatie van het meiden- en vrouwenvoetbal zich in de afgelopen twintig jaar ontwikkeld en hoe gebruiken voetbalmeiden zelf de sociale media om te promoten?” Om hier antwoord op te geven wordt het voorstel gedaan om enerzijds de traditionele media te analyseren aan de hand van vijf bepalende momenten uit de geschiedenis van het vrouwenvoetbal en anderzijds een analyse te maken van het gebruik van social media onder voetbalsters waarin het begrip levensstijl een centrale rol speelt.

In deze pilotstudy zal eerst een brede inventarisatie onder diverse media plaatsvinden om zo een goed algemeen beeld te krijgen van de situatie en wat mij in staat zal stellen om kritisch te reflecteren op de voorgestelde aanpak. Waar mogelijk zullen aanbevelingen (praktisch, methodologisch of theoretisch) worden gedaan

⁶ “Vrouwen,” *KNVB*, augustus 7, 2013, <http://www.knvb.nl/competities/amateurvoetbal/vrouwen>; Marloes van der Laan, Twitter post, 8 juli, 2013, 10.13 a.m., <https://twitter.com/LaanMarloes>.

⁷ Gertrud Pfister, “Women in Sport – Gender Relations and Future Perspectives,” *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics* 13.2 (2010): 240.

⁸ Gertrud Pfister, 241; Brian Wilson, “New Media, Social Movements, and Global Sport Studies: A Revolutionary Moment and the Sociology of Sport,” *Sociology of Sport Journal* 24 (2007): 458.

voor het daadwerkelijke onderzoek. Daarnaast zal in deze studie ook gedeeltelijk de diepte in worden gegaan door alvast een begin te maken met een afgebakende media-analyse, die zowel kwantitatieve als kwalitatieve elementen herbergt. Hier zullen drie verschillende media aan bod komen, namelijk twee landelijke dagbladen, het televisieformat van NOS Studio Sport (en het hieraan gelieerde Sportjournaal) en als laatste een applicatie uit de wereld van de nieuwe sociale media, Twitter.

Een eerste blik op vrouwenvoetbal en de media-aandacht

Een korte voorgeschiedenis

In 1997 verscheen er bij de KNVB het *Jubileumboek Vrouwenvoetbal* dat was gemaakt naar aanleiding van het 25-jarig bestaan van het vrouwenvoetbal in Nederland. Hoewel er al sinds de jaren '20 van de vorige eeuw incidenteel door vrouwen werd gevoetbald, duurt het tot 1971 voordat het vrouwenvoetbal officieel onder de vlag van de KNVB komt te vallen.⁹ Dat leverde deels erkenning op, maar de verdere professionalisering van het vrouwenvoetbal verliep langzaam en kampte nog lange tijd met organisatorische problemen en een gebrek aan kwaliteit.¹⁰ In datzelfde decennia wordt eveneens de leeftijdsgrens waarop meisjes mogen voetballen verlaagd van veertien naar zes jaar.¹¹ In 1995/1996 startte de eerste landelijke competitie waarin twaalf teams tegen elkaar speelden en sindsdien is de competitieopbouw gelijkwaardig aan die van de mannen.¹² Sinds 1997 is de het aantal meiden en vrouwen dat lid is van de KNVB bijna verdubbeld naar een totaal van 127488 leden in 2012 (zie grafiek 1). De forse stijging van het aantal leden in 1997 dat in de grafiek is waar te nemen is overigens te verklaren door de automatisering van de ledenadministratie.¹³ Vooral in de periode 2005 - 2007 zien we een forse toename van het aantal leden, maar al vanaf 2002 is er een gestage stijging in de sportdeelname zichtbaar. Deze stijging heeft zich tot op heden doorgezet en daarbij is voornamelijk de groei van het aantal junioren het meest in het oog springend.

⁹ Jaap Wagenaar, *Jubileumboek vrouwenvoetbal* (Zeist: KNVB, 1997), 23.

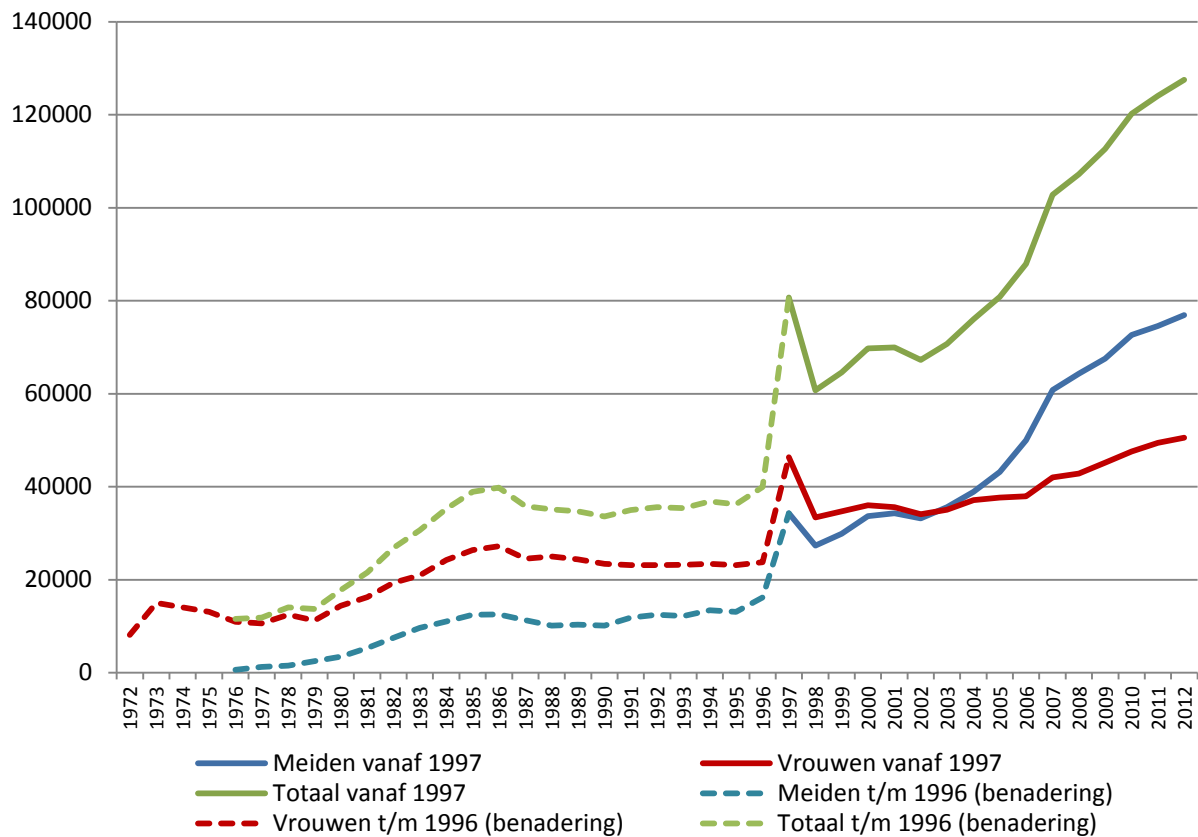
¹⁰ Jaap Wagenaar, 24.

¹¹ Jaap Wagenaar, 24.

¹² Jaap Wagenaar, 45.

¹³ Jaap Wagenaar, 44.

Grafiek 1. Het aantal vrouwen (juniores en senioren) dat in de periode 1997 – 2012 lid is van de KNVB.

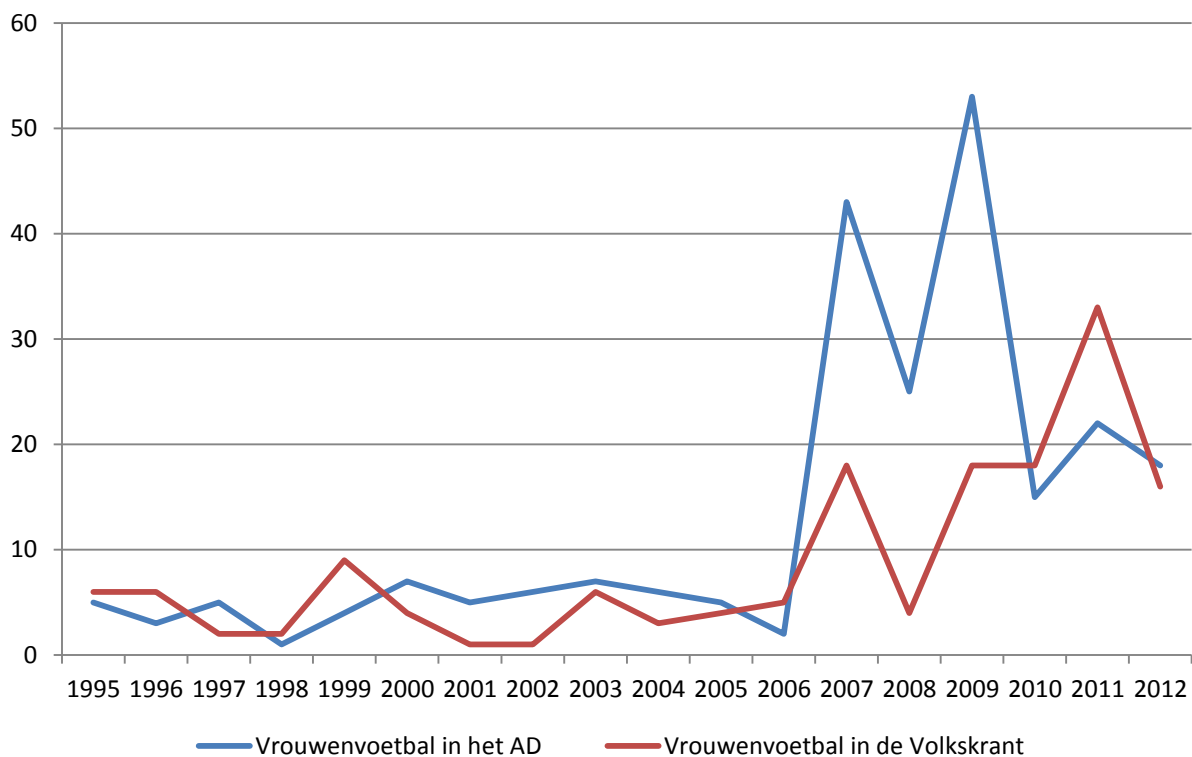

* De gegevens van 1972 t/m 1983 en van 1988 t/m 1996 zijn bij benadering (gebaseerd op de grafiek in Wagenaar 1997). De cijfers van 1984 t/m 1987 zijn gebaseerd op officiële cijfers van NOC*NSF.

De aandacht voor het vrouwenvoetbal in de media

Om de vraag te beantwoorden hoe deze trend zich verhoudt tot de aandacht die het vrouwenvoetbal krijgt in de traditionele massa media, is er een inventarisatie gemaakt van de berichtgeving in twee landelijke dagbladen en binnen één televisieformat. Deze inventarisatie is gehouden over de periode 1995 – 2012, een tijdsperiode van 18 jaar. De twee landelijke dagbladen, het AD/Algemeen Dagblad en de Volkskrant, laten een

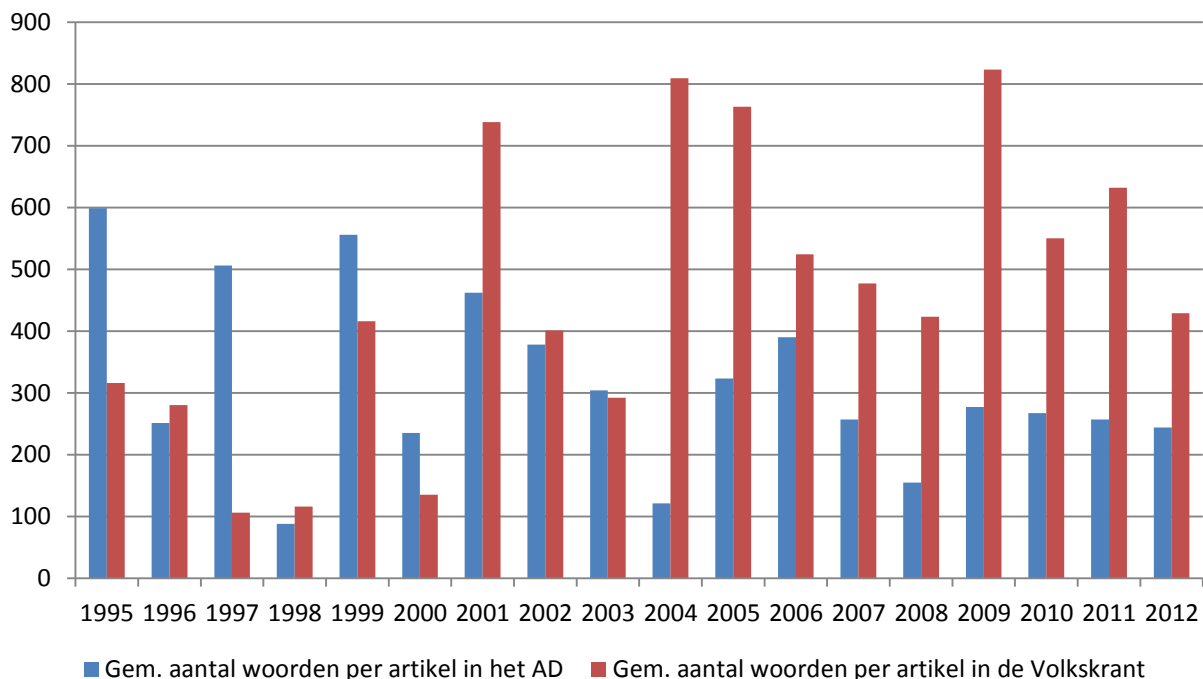
Grafiek 2. Aantal artikelen over vrouwenvoetbal in *de Volkskrant* en het *AD* in de periode 1995 - 2012.

Tot aan 2006 is de berichtgeving in beide kranten uiterst spaarzaam en verschijnen er niet meer dan tien artikelen per jaar. De plotseling forse toename in 2006 en 2007 hangt samen met de start van de eredivisie voor vrouwen. In 2007 vond ook het Wereld Kampioenschap in China plaats, maar beide kranten besteden hier op een aantal artikel na, geen structurele aandacht aan. In 2008 is weer een daling te bemerken om met het EK 2009 weer te stijgen (het *AD* bereikt hier zelfs zijn piek). Zowel *de Volkskrant* als het *AD* kent vervolgens in het jaar 2011 weer een piek in de berichtgeving, maar de aandachtspunten zijn hierbij niet dezelfde. Het *AD* bericht in dat jaar voornamelijk over de perikelen rondom de eredivisieclubs, terwijl *de Volkskrant* hun sportjournalist Willem Vissers op het WK in Duitsland afstuurde waar het Nederlands elftal niet aan meedeed. Na deze piek neemt de aandacht weer geleidelijk af naar net onder de 20 artikelen in 2012. Ondanks het feit dat het *AD* hogere pieken noteert in de hoeveelheid berichtgeving, zijn de artikelen het

merendeel van de tijd een stuk korter dan die van de collega's van *de Volkskrant* (zie grafiek 3). In het *AD* zijn het vaak korte nieuwsberichten, waar *de Volkskrant* juist regelmatig overgaat tot een reportage of uitgebreider achtergrondverslag. Gedeeltelijk valt dit te verklaren aan het profiel van beide kranten (populaire versus kwaliteitskrant), maar duidt ook zeker op de waardering voor de sport. Korte berichten kunnen snel door sportredacties worden geschreven, terwijl achtergrondartikelen en reportages meer tijd en toewijding vragen.

Grafiek 3. De gemiddelde woordlengte van een artikel uitgesplitst naar jaar.

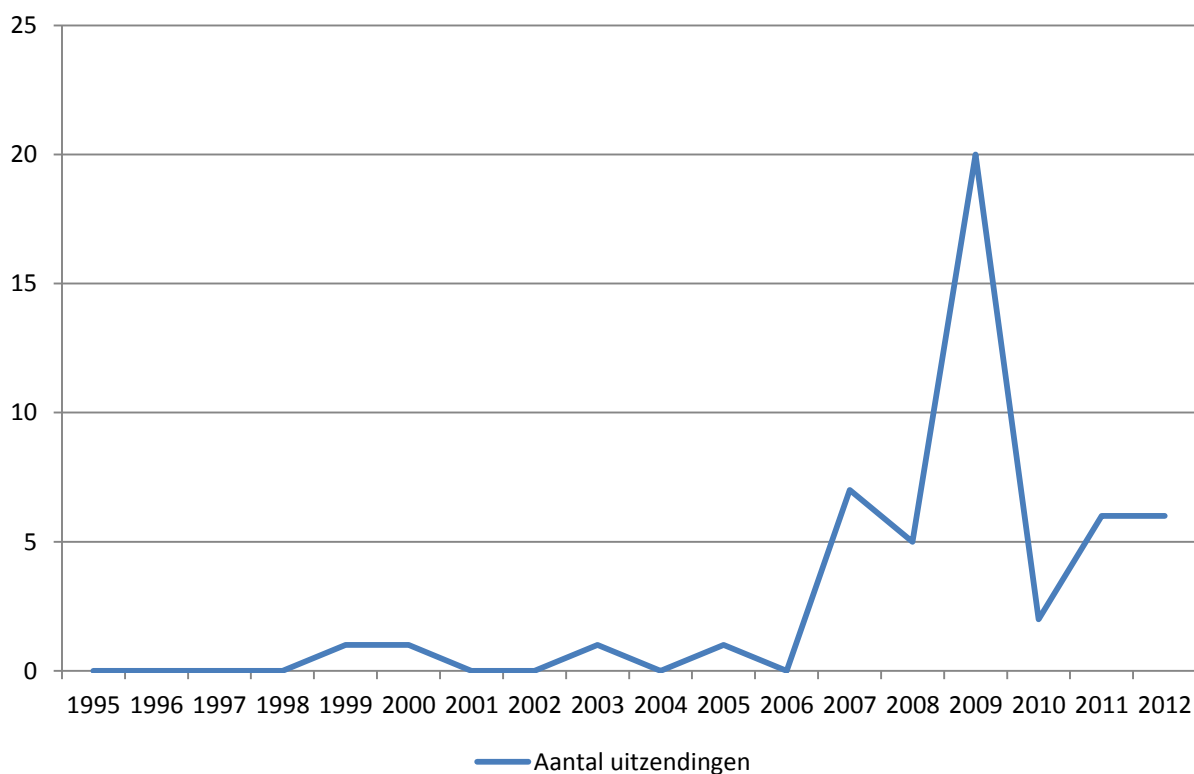

Vooral vanaf 2004 publiceert het *AD* steeds vaker korte nieuwsberichten die worden opgesteld door de sportredactie. Deze trend valt min of meer samen met de komst van de aparte sportkatern *AD Sportwereld* die vanaf dat moment op tabloidformaat bij de normale krant verscheen. Bij *de Volkskrant* ziet men, vooral in de latere jaren, vaker langere artikelen verschijnen in de vorm van reportages, achtergrondartikelen en uitgebreide nieuws- en sfeerverslagen. Waar beide kranten weinig van elkaar verschillen is de scheve man/vrouw verhouding in het corpus journalisten. Bij *de Volkskrant* is 8.9 procent van de 158 artikelen geschreven door een vrouw en bij het

AD is dit 4.2 procent op een totaal van 239 artikelen. Hierbij moet worden opgemerkt dat bij veel artikelen er geen auteur vermeld stond. Dit betrof vaak de korte nieuwsberichten die door de sportredactie worden opgesteld. Het is echter aannemelijk dat de sportredacties van beide kranten overwegend uit mannen bestaat.

Een inventarisatie in diezelfde periode van de uitzendingen van het Sportjournaal of Studio Sport waarin aandacht wordt besteed aan het vrouwenvoetbal levert een trend op die veel overeenkomsten kent met de hoeveelheid berichtgeving die was gesignaleerd in de dagbladen (zie grafiek 4).

Grafiek 4. Het aantal items in het NOS Sportjournaal/Studio Sport waarin aandacht wordt besteed aan het vrouwenvoetbal.

Ook in dit geval is er vanaf 2006 plotseling een relatief grote toename in het aantal items waarin het vrouwenvoetbal een rol speelt en leidt het jaar 2009, waarin vooral het Europees Kampioenschap veel aandacht krijgt met zelfs een rechtstreekse

uitzending van de halve finale, ook hier in de hoeveelheid aandacht. Na 2009 zijn de items zowel nationaal als internationaal van aard met onder andere het WK 2011 en het voetbal in de eredivisie/BeNeLeague.

Literatuurbespreking

Gender en sport

Sport is voor lange tijd het domein van jongens en mannen geweest waarbinnen noties zoals fysieke kracht, snelheid, competitief vermogen en dominantie van de opponent centraal stonden die waren verbonden met een specifiek idee over het concept mannelijkheid. Vrouwen werden beschouwd als de andere sekse die soms simpelweg werden uitgesloten van deelname aan een sport of alleen aan sporten mochten meedoen die niet conflicteerden met het idee van vrouwelijkheid. Zoals de eerder beschreven ontwikkeling van het vrouwenvoetbal laat zien, hebben er heel wat veranderingen en ook verbeteringen plaatsgevonden sinds het begin van de 20^e eeuw. Niettemin bestaan er nog steeds verschillen in de standaarden en regels bij mannen- en vrouwen en in veel gevallen worden sporten door mannen en vrouwen gescheiden beoefend. Zoals Jay Coakley dan ook stelt, is sport een domein waarbinnen ideeën over de verschillen tussen mannen en vrouwen worden bevestigd en mannelijke eigenschappen worden gewaardeerd, maar waar tegelijkertijd ook tegenstand wordt uitgeoefend tegen deze ideeën en deze ideeën ook succesvol worden geherdefinieerd.¹⁴ Sport is, net als elk ander onderdeel van het sociaal leven, een plek waarin het concept gender een centrale positie inneemt.

Gender is een dynamisch concept waar in de loop van de geschiedenis veel verschillende betekenissen aan zijn toegedicht en waar uiteenlopende theorieën over bestaan.¹⁵ Het is niet mijn doel om hier een uitgebreide uiteenzetting van deze verschillende theorieën te geven, maar het is belangrijk om te beseffen dat de manier waarop men naar sekse en gender kijkt direct van invloed is op het gedrag en de denkwijze over mannen en vrouwen en dat dit dus geen neutrale onderneming

¹⁴ Jay Coakley, *Sports in Society: Issues and Controversies* (Boston: McGraw-Hill, 2009), 294.

¹⁵ David Glover en Cora Kaplan, *Genders*, 2nd ed. (Abingdon: Routledge, 2009), 2; Julia T. Wood, *Gendered Lives: Communication, Gender, and Culture*, 8th ed. (Boston: Wadsworth Cengage Learning, 2009), 39-40.

betreft.¹⁶ De studie naar de relatie tussen sport en gender is tot op heden gedomineerd door het sociologische perspectief op genderverhoudingen. Vanuit dit perspectief wordt gender vaak gezien als een cultureel begrip, wat door sommige auteurs nader is geformuleerd als “een set van sociale praktijken”.¹⁷ Gender is dan ook niet een vast biologisch gegeven (maar wel degelijk met zijn eigen grenzen), maar is iets dat men continue doet of uitvoert en wat zich ook uit in alle lagen van de maatschappij.¹⁸ In andere woorden, een persoon is dus constant bezig met het “performen” van zijn of haar mannelijkheid/vrouwelijkheid. Een sociologie van gender omvat tegenwoordig de bestudering van zowel mannen als vrouwen, omdat gender wordt opgevat als een relationele categorie, dat wil zeggen dat wat vrouwen (kunnen) zijn gerelateerd is aan de vraag wat mannen (kunnen) zijn.¹⁹ Daarnaast is er steeds meer aandacht voor de hoeveelheid aan variaties tussen mannen onderling en vrouwen onderling en wordt er veeleer gesproken van mannelijkheden en vrouwelijkheden in plaats van één mannelijkheid of één vrouwelijkheid.²⁰ Deze distinctie is belangrijk, omdat de relaties tussen die verschillende mannelijkheden of vrouwelijkheden worden gekenmerkt als machtsrelaties. Gender, en de verschillen en ongelijkheid die hieraan zijn verbonden, worden dus constant ge(re)produceerd door allerlei sociale processen die op verschillende niveaus in de samenleving werkzaam zijn (individueel, institutioneel, et cetera).

In samenlevingen waarin mannen nog een bevoorrechte status genieten op het gebied van wetten en regels en politieke en economische macht, is de genderideologie echter vaak nog gebaseerd op het simpele binaire model van man en vrouw.²¹ Een dergelijk classificatiemodel draagt logischerwijs ook sociaal

¹⁶ Voor een beschouwing van deze theorieën, zie: Julia T. Wood, 38-64. Een beschouwing van gender en de mogelijkheden voor een kritische bestudering van voetbal is te vinden in: Jayne Caudwell, “Gender, Feminism and Football Studies,” *Soccer & Society* 12.3 (2011): 330-344.

¹⁷ Amy S. Wharton, *The Sociology of Gender: An Introduction to Theory and Research* (Malden: Blackwell Publishing, 2005), 7; David Glover en Cora Kaplan, 17.

¹⁸ Amy S. Wharton, 7.

¹⁹ Amy S. Wharton, 5.

²⁰ Amy S. Wharton, 5.

²¹ Jay Coakley, 291.

geconstrueerde normatieve grenzen en limieten met zich mee, dat wil zeggen dat er binnen deze gender ideologie op beperkte wijze kan worden gedacht en gesproken over mannelijkheid en vrouwelijkheid.²² Zo'n model kan alleen stand houden als bepaalde personen of groepen daar een belang bij hebben, omdat het ze op de een of andere manier macht of status verleend. Deze artificiële grenzen worden, bijvoorbeeld binnen het domein van de sport waar dit model ook werkzaam is, dus constant bestreden om ze te veranderen of te doen laten verdwijnen. De sportmedia hebben een zekere mate van invloed in de betekenissen die worden gegeven aan mannelijke en vrouwelijke sporters en hebben de facto dus een belangrijk aandeel in de (re-)productie en transformatie van deze gender ideologie. In de volgende paragrafen zal de rol van de sportmedia centraal staan.

Marginale aandacht voor sportvrouwen

Hoewel er geen studies zijn die zich louter en alleen richten op de media-aandacht voor vrouwenvoetbal, is de marginale rol van vrouwensport in de media een goed gedocumenteerd thema dat vooral in de Angelsaksische wereld veel aandacht heeft gekregen. Zo houdt een team van Amerikaanse sportsociologen onder leiding van Michael Messner sinds 1989 elke vijf jaar een onderzoek waarin men kijkt naar de aandacht voor vrouwensport en mannensport op de lokale en nationale televisiezenders.²³ Waar men in de eerste tien jaar nog een stijging in de hoeveelheid aandacht voor vrouwen wist te noteren, daar ziet men in de periode 1999 - 2013 een daling in de berichtgeving, terwijl de participatie van vrouwen in sport diezelfde periode bleef stijgen.²⁴ Onderzoek naar de mate van berichtgeving over vrouwensport in diverse internationale printmedia toont eenzelfde mate van marginalisatie.²⁵ Over de Nederlandse situatie is een stuk minder bekend en

²² Jay Coakley, 294.

²³ Cheryl Cooky, Michael A. Messner, en Robin H. Hextrum, "Women Play Sport, But Not on TV: A Longitudinal Study of Televised News Media," *Communication & Sport* (2013), doi:10.1177/2167479513476947.

²⁴ Cheryl Cooky, Michael A. Messner, en Robin H. Hextrum, 18-19.

²⁵ Angela Lumpkin, "Female Representation in Feature Articles Published by Sports Illustrated in the 1990's," *Women in Sport and Physical Activity* 18 (2009): 38-51; Jane Crossman, John Vincent, en Harriet Speed, "'The Times They are A-Changin': Gender Comparisons in Three National Newspapers of the 2004 Wimbledon

ontbreekt langjarig onderzoek zoals dat bijvoorbeeld in de VS en Groot-Brittannië wel is uitgevoerd. Een studie uit 1999 van Annelies Knoppers en Agnes Elling naar reguliere en Olympische sportberichtgeving in dagbladen en op televisie geeft een beeld dat niet ver afstaat van wat het team van Messner rapporteerde. Terwijl de Nederlandse berichtgeving over de Olympische Spelen bijna in evenwicht was, daar zagen Knoppers en Elling een zeer onevenwichtige verdeling in de reguliere berichtgeving.²⁶ Een vergelijking met eerder Nederlands onderzoek uit 1983 laat zien dat ook hier, ondanks de toegenomen sportdeelname van vrouwen, de media-aandacht was afgenomen.²⁷ Deze pilotstudy en het vervolgonderzoek zullen de lacune die hier nog ligt, voor wat betreft vrouwenvoetbal, dus gedeeltelijk opvullen.

Verschuivingen in de representatie van gender

Een stijging in de hoeveelheid berichtgeving over vrouwensport is niet bij voorbaat positief. Ondanks dat Messner et al. in 1999 nog een stijging mochten noteren in de hoeveelheid aandacht voor vrouwensport, constateerde men ook dat in langere televisie-items vrouwen vaak werden gerepresenteerd als seksuele objecten, het doelwit waren van seksistische humor of werden hun prestaties via andere wegen getrivialiseerd.²⁸ In de Nederlandse media zal men deze vorm van seksuele objectificatie minder vaak aantreffen, maar ook hier is de nieuwsvoorziening niet vrij van framing op basis van genderaspecten.²⁹ Een inhoudsanalyse van 700 foto's die gemaakt waren tijdens de Olympische Spelen van 2004 en gepubliceerd in

Championships," *International Review for the Sociology of Sport* 42, nr. 1 (2007): 27–41; Catherine Adams e.a., "Sport is king: an investigation into local media coverage of women's sport in the UK East Midlands," *Journal of Gender Studies* (2013): 1–18, doi:10.1080/09589236.2013.795114; Thomas Horky en Jörg-Uwe Nieland, "ISPS 2011: First Results of the International Sports Press Survey 2011" (presentatie, Play the Game 2011, German Sport University, Cologne, Duitsland, oktober 2011), http://www.playthegame.org/fileadmin/image/PTG2011/Presentation/PTG_Nieland-Horky_ISPS_2011_3.10.2011_final.pdf.

²⁶ Annelies Knoppers en Agnes Elling, *Gender, etniciteit en de sportmedia: Een inventarisatie van 'reguliere' en Olympische sportberichtgeving* (Tilburg: Katholieke Universiteit Brabant, 1999), 91.

²⁷ Annelies Knoppers en Agnes Elling, *Gender, etniciteit en de sportmedia*, 91.

²⁸ Michael A. Messner, Margaret C. Duncan, en Cheryl Cooky, "Silence, Sport Bras, And Wrestling Porn: Women in Televised Sports News and Highlights Shows," *Journal of Sport and Social Issues* 27.1 (2003): 47–49.

²⁹ Agnes Elling en Roelien Luijt, "Different Shades of Orange? Media Representations of Dutch Women Medallists," in *Olympic Women and the Media: International Perspectives*, red. Pirkko Markula, 132–149, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009), 136.

Nederlandse kranten liet zien dat vrouwen relatief gezien even vaak als mannen werden afgebeeld.³⁰ Door in te zoomen op de content van de foto's ontstond er een ander en complexer beeld. Het bleek dat Nederlandse sporters, zowel mannen als vrouwen, vooral werden afgebeeld als nationale helden en vrouwen werden niet vaker dan mannen afgebeeld op een seksuele of erotische wijze.³¹ Foto's van niet-Nederlandse sporters vertoonden echter beduidend meer sekseverschillen waarbij mannelijke sporters vaker werden afgebeeld als actief, superieur en minder labiel dan vrouwen.³² Een nationalistisch frame overschaduwde in deze studie dus gedeeltelijk het gender frame waardoor een wij-zij representatie ontstond, een fenomeen dat ook in andere studies is waargenomen.³³

Andere studies geven een beeld dat aansluit bij deze specifieke representatie van mannelijke en vrouwelijke sporters. Mannen zouden vaker worden afgebeeld als fysiek sterk, snel, groot en gericht op een agressieve dominantie van de tegenstander.³⁴ De sportmedia geven mannelijke sportevenementen, die vaak als de norm fungeren en ook als zodanig worden gerepresenteerd, een dramatische en historische betekenis mee.³⁵ Sportevenementen voor vrouwen ontberen vaak deze geconstrueerde spanning en dramatiek.³⁶ Bovendien worden vrouwelijke sporters vaker gerepresenteerd door de nadruk te leggen op hun persoonlijkheid en niet-sport gerelateerde achtergrond waarbij deze verhalen en beelden ook regelmatig nog zijn doorweven met stereotypische ideeën over vrouwelijkheid zoals passiviteit, emotionele instabiliteit, fysieke zwakheid en hun zorg en bekommering om

³⁰ Roelien Luijt en Agnes Elling, "Oranje sporthelden zijn niet zwart of wit: De weergave van Olympische sporters in Nederlandse kranten," *Vrijetijdstudies* 25.1 (2007): 36.

³¹ Roelien Luijt en Agnes Elling, 42-43.

³² Roelien Luijt en Agnes Elling, 39.

³³ Roelien Luijt en Agnes Elling, 42-43. Voor de wijze waarop een nationaal frame dat van gender tijdelijk kan overstijgen, zie: Emma H. Wensing en Toni Bruce, "Bending the Rules: Media Representations of Gender During an International Sporting Event," *International Review for the Sociology of Sport* 38.4 (2003): 387-396.

³⁴ Jay Coakley, 454; Annelies Knoppers en Agnes Elling, *Gender, etniciteit en de sportmedia*, 94.

³⁵ Jay Coakley, 455.

³⁶ Jay Coakley, 455.

anderen.³⁷ Desalniettemin is de relatie tussen gender en de sportmedia zeker niet constant en stabiel en zijn deze ideeën aan verandering onderhevig.

Zo ziet men in internationaal opzicht bijvoorbeeld een afname in de seksualisering en expliciete trivialisering van sportvrouwen in de berichtgeving.³⁸ Tegelijkertijd lijkt deze manier van framing te worden vervangen door een vorm van ambivalentie waarin men aan de ene kant de sportprestaties van vrouwen roemt, terwijl deze prestaties tegelijkertijd ook weer deels worden ondermijnd.³⁹ Andere onderzoeken wijzen op een verschuiving van de expliciete seksualisering van de vrouw naar het afbeelden van vrouwen als lid van een familie, zij het in de rol van vrouw, moeder of vriendin.⁴⁰ Een gerelateerd gegeven is dat mannen of vrouwen die afwijken van deze heteroseksuele norm ofwel zorgvuldig uit beeld worden gehouden of waarvan het beeld wordt geconstrueerd dat zij simpelweg niet bestaan.⁴¹ Dit geeft aan dat stereotyperingen nog steeds niet compleet zijn verdwenen, maar dat ze tegenwoordig vaak een stuk subtieler opereren. Tegelijkertijd wordt de representatie van gender in de media een stuk complexer wanneer het zich mengt met andere belangrijke markeringe van identiteit zoals nationaliteit of etniciteit.

Waar ligt de oorzaak van deze scheve verhouding?

De reden voor deze marginalisering en trivialisering van vrouwensport ligt voor een belangrijk deel besloten in het feit dat de sportmedia nog altijd hoofdzakelijk een (blanke) mannenwereld is.⁴² Uit interviews met mannen die werkzaam zijn in de Nederlandse sportmedia blijkt dat zij zich beroepen op een ideologie van neutraliteit en objectiviteit, waarmee ze hun eigen rol minimaliseren en het belang van gender in

³⁷ Toni Bruce, "Reflections on Communication and Sport: On Women and Femininities," *Communication & Sport* 1.1 (2013): 129.

³⁸ Cheryl Cooky, Michael A. Messner, en Robin H. Hextrum, 21.

³⁹ Toni Bruce, 130.

⁴⁰ Cheryl Cooky, Michael A. Messner, en Robin H. Hextrum, 22.

⁴¹ Jay Coakley, 455.

⁴² Annelies Knoppers en Agnes Elling, "'We Do Not Engage in Promotional Journalism': Discursive Strategies Used by Sport Journalists to Describe the Selection Process," *International Review for the Sociology of Sport* 39.1 (2004): 58; Edward T.M. Kian, "Gender in Sport Writing by the Print Media: An Exploratory Examination of Writers' Experiences and Attitudes," *The SMART Journal* 4.1 (2007): 6.

de machtsbalans onderkennen.⁴³ Een verandering in de manier waarop vrouwensport zou worden benaderd, wordt door de journalisten afgedaan als iets onmogelijks, ongewenst en onnatuurlijk.⁴⁴ Daarnaast wordt door journalisten en redacteurs regelmatig verwezen dat zij moeten voldoen aan de eisen en wensen van hun lezers en kijkers, voornamelijk mannen, waar het idee bestaat dat zij simpelweg niet geïnteresseerd zijn in de sport (zie ook de uitspraak van de chef sport van de Volkskrant aan het begin van dit artikel).⁴⁵ Dat betekent niet dat er geen veranderingen zijn opgetreden binnen dit werkveld. Zo is sinds 2008 bijvoorbeeld de oud-wielerverslaggeefster Marije Randwijk de chef sport van de Volkskrant, heeft de NOS al sinds 1989 adjunct-hoofredacteur Selma Schuurman in de gelederen en zien we ook bij andere dagbladen en tv-programma's regelmatig een vrouw in de sportredactie terug. Niettemin blijft de sportjournalistiek, en vooral de voetbalverslaggeving, voor het grootste gedeelte een mannenwereld. Deze kwestie is overigens niet *louter en alleen* op te lossen door meer vrouwen in de sportredactie toe te laten. De reden hiervoor is dat vrouwen die dit domein betreden zich wagen in de "lion's den of sport journalism" waar de kans bestaat dat de status quo binnen die redactie simpelweg wordt geïnternaliseerd door de betreffende journaliste.⁴⁶ Deze praktijk is dus complexer en vraagt om veranderingen in de betekenissen die worden gegeven aan gender (en etniciteit) en toekomstige journalisten moeten beter worden opgeleid zodat zij de status quo kunnen herkennen en zich hier ook tegen kunnen verzetten.⁴⁷

⁴³ Annelies Knoppers en Agnes Elling, "Promotional Journalism," 70.

⁴⁴ Annelies Knoppers en Agnes Elling, "Promotional Journalism," 70.

⁴⁵ Getrud Pfister, 240.

⁴⁶ Getrud Pfister, 240; Macie Hardin en Stacie Shain, 816.

⁴⁷ Marie Hardin en Stacie Shain, "Strength in Numbers? The Experiences and Attitudes of Women in Sports Media Careers," *Journalism & Mass Communication Quarterly* 82.4 (2005): 817; Inge Claringbould, Annelies Knoppers, en Agnes Elling, "Exclusionary Practices in Sport Journalism," *Sex Roles* 51.11/12 (2004): 716.

De man - vrouw tegenstelling voorbij?

De komst van de nieuwe sociale media heeft tot gevolg dat deze tussenpersoon, in de vorm van de journalist of presentator, is weggefallen en deze rol eigenlijk gedeeltelijk is geassimileerd door de sporter zelf die nu direct met zijn publiek kan communiceren. Binnen de sportsociologie heeft dat geleid tot de vraag hoe deze ontwikkeling aanzet tot een verandering van het paradigma van de sportcommunicatie dat voor lange tijd is gedomineerd door de traditionele massa media.⁴⁸ Een cruciaal punt binnen deze vraag is natuurlijk wat voor invloed de 'sporter als journalist' kan uitoefenen in vergelijking met die traditionele journalist die nog altijd kan bogen op een relatief groot lezerspubliek. Een inventarisatie van de Twitterprofielen van enkele Nederlands elftal speelsters laat zien dat het aantal vaste volgers nog uitermate beperkt is en nergens ook maar enigszins het aantal lezers van de grote landelijke dagbladen benaderd. Niettemin, gezien het feit dat de resultaten van inhoudsanalyses van traditionele media steeds het beeld bevestigen dat vrouwen ondervertegenwoordigd zijn in de aandacht en dat die aandacht nog steeds *gegendered* is, rijst de vraag in hoeverre de nieuwe sociale media een emancipatoire rol kunnen vervullen. Studies naar dit onderwerp zijn nog uiterst spaarzaam en de studies die er zijn werken bovendien nog vaak vanuit een sociaalconstructivistische benadering van het concept gender zoals dat eerder in dit hoofdstuk is uitgewerkt.⁴⁹ Het theoretiseren over de nieuwe sociale media biedt echter ook de mogelijkheid om opnieuw na te denken over het concept identiteit. Zoals gezegd is gender een relationeel concept waarin het denken over vrouwen onlosmakelijk is verbonden met het denken over mannen. Vertrekken we echter vanuit het idee dat binnen de sociale media de sporter, in ieder geval tot op bepaalde hoogte, zelf verantwoordelijk is voor de constructie en representatie van een bepaald zelfbeeld (de mogelijkheden en

⁴⁸ Marion E. Hambrick et al., "Understanding Professional Athletes' Use of Twitter: A Content Analysis of Athlete Tweets," *International Journal of Sport Communication* 3 (2010): 454; Galen Clavio en Ted T.M. Kian, "Uses and Gratifications of a Retired Female Athlete's Twitter Followers," *International Journal of Sport Communication* 3 (2010): 486.

⁴⁹ Zie bijvoorbeeld: Steph MacKay en Christine Dallaire, "Skirtboarder net-a-narratives: Young Women Creating Their Own Skateboarding (Re)presentations," *International Review for the Sociology of Sport* 48.2 (2012): 171-195.

onmogelijkheden van de nieuwe media zijn een continue onderwerp van debat onder theoretici), dan zou een meer dynamische interpretatie van het identiteitsdenken deze benadering kunnen complementeren. Prange en Oosterbaan geven in de NWO sportaanvraag daarom het concept “levensstijl” een centrale plek in het onderzoek. Nauw verbonden met de *Capabilities and Human Development Approach* zoals die is uitgewerkt door Martha Nussbaum, is het doel om de vloeibaarheid van en de verschillen tussen identiteiten te benadrukken en vooral om de mogelijkheden van individuen te illustreren, in plaats van het vergelijken van deze kwaliteiten aan de hand van Westerse mannelijke norm. In deze pilotstudy zal het begrip niet verder worden uitgewerkt, maar zullen mogelijke theoretische overwegingen die voortkomen uit de analyse wel in de aanbevelingen worden opgenomen.

Opzet pilotstudy en methodologie

Dit is een verkennende studie waarin een start wordt gemaakt met het formuleren van een antwoord op de vraag hoe de media-representatie van het meiden- en vrouwenvoetbal zich in de afgelopen twintig jaar heeft ontwikkeld en hoe sociale media door voetbalsters wordt ingezet om hun sport als levensstijl te promoten. Er is gekozen voor een duidelijke afbakening van het onderzoek door de media-analyse te verdelen over drie verschillende platformen. Voor de analyse van de schrijvende pers is gekozen voor twee landelijke dagbladen, het AD/Algemeen Dagblad en de Volkskrant. Als tweede platform is er gekozen voor de televisie en in het specifiek is de keuze gevallen op het NOS Sportjournaal/Studio Sport. Het derde en laatste medium is Twitter, waarmee gedeeltelijk invulling wordt gegeven aan het tweede gedeelte van de hoofdvraag. Elke keuze zal verderop nog nader worden toegelicht en gemotiveerd.

Als overkoepelende methode is er gekozen voor de uitvoering van een inhoudsanalyse. De *content analysis* ofwel de inhoudsanalyse is een techniek “for making replicable and valid inferences from texts (or other meaningful matter) to the contexts of their use.”⁵⁰ De inhoudsanalyse kan op allerlei teksten, in de breedste zin van het woord, worden toegepast en er kan een veelvoud van verschillende variabelen worden gemeten wat het een uitermate geschikte methode maakt voor dit cross-mediale onderzoek.⁵¹ Binnen de inhoudsanalyse wordt regelmatig onderscheid gemaakt tussen een meer kwantitatieve en een meer kwalitatieve benadering van de data. Yan Zhang en Barbara Wildemuth vatten het onderscheid tussen de twee benaderingen als volgt samen:

⁵⁰ Klaus Krippendorff, *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* (Thousand Oaks: Sage Publications Ltd., 2004), 18.

⁵¹ Kimberly A. Neuendorf, “Content Analysis – A Methodological Primer for Gender Research,” *Sex Roles* 64 (2011): 277.

Qualitative content analysis pays attention to unique themes that illustrate the range of the meanings of the phenomenon rather than the statistical significance of the occurrence of particular texts or concepts.⁵²

Deze benaderingen sluiten elkaar niet bij voorbaat uit, maar worden vaak in combinatie met elkaar gebruikt en zullen als zodanig ook worden ingezet in deze pilotstudie.⁵³

Dagbladen

Kwantitatieve analyse

Data Collectie

Om een globaal beeld te krijgen van de omvang van de berichtgeving in de dagbladen rondom het fenomeen vrouwenvoetbal in de afgelopen tien jaar, is er allereerst een inventarisatie gemaakt van twee landelijke dagbladen, het *AD/Algemeen Dagblad* en de *Volkskrant*. Na *De Telegraaf* zijn dit respectievelijk de tweede en derde grootste landelijke dagbladen van Nederland waarbij het *AD/Algemeen Dagblad* in 2012 een totale oplage had van 420.977 en de *Volkskrant* een oplage kende van 260.708.⁵⁴ Hoewel beide kranten ondertussen in handen zijn van De Persgroep Nederland, zijn er wel degelijk verschillen vast te stellen. Zo wordt de *Volkskrant* nog vaak getypeerd als een kwaliteitskrant waarin de nadruk ligt op kunst, cultuur, wetenschap en lifestyle, terwijl het *AD* met veel aandacht voor sport en entertainment tot de populaire dagbladen wordt gerekend.⁵⁵ Het *AD* maakt sinds 2004 de uitgebreide sportbijlage *AD Sportwereld* die zes dagen per week verschijnt op tabloidformaat. Ondanks het feit dat de *Volkskrant* zich vooral profileert op het gebied van kunst en cultuur, is sport ook hier een vast onderdeel van de dagelijkse gang en

⁵² Yan Zhang en Barbara M. Wildemuth, "Qualitative Analysis of Content," in *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science*, red. Barbara Wildemuth, 308-319, (Westport: Libraries Unlimited, 2009), 309.

⁵³ Yan Zhang en Barbara M. Wildemuth, 309.

⁵⁴ Gratis dagbladen zoals de *Spits* en de *Metro* zijn hier buiten beschouwing gelaten. Voor de volledige cijfers, zie: *Gecertificeerde Jaarcijfers 2012* (Amstelveen: HOI Instituut voor Media Auditing, 2012).

⁵⁵ De Persgroep Nederland zet deze kranten ook op deze specifieke wijze in de markt. Zie respectievelijk: "de *Volkskrant*." *De Persgroep*. Bezocht op 06-06-2013. <http://www.persgroep.nl/nl/merken/de-volkskrant>; "*AD*." *De Persgroep*. Bezocht op 06-06-2013. <http://www.persgroep.nl/nl/onze-merken/ad>.

wordt er vooral op de maandag relatief veel aandacht geschonken aan dit onderwerp.

De inventarisatie van beide kranten is verlopen via twee kanalen, waarbij in het eerste stadium gebruik is gemaakt van de website LexisNexis Academic en in tweede instantie is overgegaan op het raadplegen van de originele kranten zelf. LexisNexis biedt de gebruiker de mogelijkheid om de volledige tekst van alle artikelen van landelijke en regionale dagbladen te raadplegen. Hierbij wordt in het merendeel van de gevallen ook de specifieke plek van het artikel in de krant getoond, de desbetreffende journalist en het aantal woorden. In een aantal gevallen wordt er nog aanvullende metadata weergegeven, waarbij gedacht moet worden aan zaken zoals relevante keywords (kan een indicatie bieden voor het soort artikel) en bijvoorbeeld informatie betreffende eventuele bijlages zoals foto's (indien er een foto aanwezig was in het originele artikel verschijnt hiervan slechts het bijbehorende onderschrift en de bron van de foto).

Binnen LexisNexis bestaan verschillende manieren om artikelen te zoeken. De uitgebreide zoekfunctie biedt de gebruiker de mogelijkheid om te zoeken met zogenaamde Booleaanse operatoren waarmee men zoektermen kan combineren zoekoperatoren (zoals AND, OR, NOT) en een optie genaamd "vrij zoeken" die nog het best te vergelijken is met een standaard zoekmachine opdracht. Zoeken met Booleaanse operatoren maakt het, in tegenstelling tot vrij zoeken, mogelijk om bepaalde afbakeningen in te stellen voor bijvoorbeeld data (o.a. periodes), index of zoektermen. Beide opties bieden de mogelijkheid om in bepaalde kranten te zoeken. Voor deze pilotstudy wordt gewerkt met een combinatie van deze zoekmogelijkheden. Om zo compleet mogelijk te zijn in de dataverzameling, is er gezocht met behulp van diverse zoektermen en combinaties hiervan. Er is gebruik gemaakt van de volgende opdrachten: "Vrouwen EK", "Vrouwen Voetbal", "Vrouwenvoetbal", "Vrouwen WK", "Oranje-vrouwen/Oranje vrouwen", "voetbalsters" en "Vrouwen eredivisie" (al dan niet in combinatie met booleaanse

operatoren). Na de eerste instantie van dataverzameling zijn alle artikelen geordend op basis van datum, titel, paginanummer, het aantal woorden, het soort artikel (indien bekend), de auteur en of het artikel al dan niet van een foto was voorzien. Hierbij moet worden aangetekend dat uitslagen, aankondigingen voor (televisie)programma's, advertenties, brieven van lezers en columns niet zijn meegenomen in de verzameling van de data.

De casus – het Europees Kampioenschap 2009

De volgende stap was het selecteren van een geschikte casus die als basis zou kunnen dienen voor een gedetailleerde kwantitatieve en kwalitatieve inhoudsanalyse. De keuze is uiteindelijk gevallen op de eindronde van het EK 2009. De reden hiervoor is tweeledig, één is gebaseerd op inhoudelijke kenmerken en de ander is meer praktisch van aard. Allereerst kwam uit de dataverzameling naar voren dat de eindronde van het EK 2009 veruit de meeste aandacht heeft gekregen in zowel het *AD* als de *Volkskrant*. Een voordeel van deze casus is dat de periode compact is (circa drie weken), wat maakt dat de berichtgeving in beide kranten vaak is geconcentreerd rondom een en hetzelfde nieuwsfeit en daardoor goed geschikt is voor een vergelijking. De tweede reden ligt besloten in het feit dat van beide kranten in deze periode een originele versie is bewaard en dat deze ook ontsloten is voor het publiek, iets wat met andere periodes veelal niet mogelijk bleek. Het raadplegen van de originele edities van de kranten is verlopen via de afdeling Bijzondere Collecties van De Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

Data analyse

Deze casus is vervolgens onderworpen aan een kwantitatieve en kwalitatieve inhoudsanalyse. Voor de kwantitatieve inhoudsanalyse werden de al verzamelde gegevens uitgebreid met de afmetingen van de artikelen evenals eventuele foto's zodat het aantal cm² kon worden bepaald.⁵⁶ Om dit te bewerkstelligen zijn de kranten in hun originele vorm voor de gehele periode doorgenomen en zijn er foto's

⁵⁶ Bij het opmeten van de artikelen is de kop, tekst en eventuele foto meegenomen. De afmetingen van foto's zijn dus ook los van een eventueel artikel opgetekend.

gemaakt van de foto's en artikelen zelf. Dit gaf tevens de gelegenheid om de dataverzameling uit te breiden door gemiste zaken waaronder leaders op voorpagina's en losse foto's mee te nemen die tijdens de digitale zoekactie niet naar boven kwamen. Naast het opmeten van de artikelen en foto's die betrekking hadden op het EK vrouwenvoetbal, is ook de totale ruimte die beide kranten aan sport besteden meegenomen in de analyse.⁵⁷ Om de kwalitatieve analyse van enige betekenis te voorzien, was het noodzakelijk om een waardevolle referent te selecteren, in de vorm van een ander(e) sport(eventement), waarmee de berichtgeving aangaande het EK 2009 kon worden vergeleken. De keuze voor de andere sport is uiteindelijk gevallen op hockey. Ten eerste vond er in dezelfde periode van het jaar, 22 tot en met 29 augustus, een EK hockey plaats waar de Nederlandse vrouwen ook aan meededen. Hockey is eveneens de meest beoefende teamsport onder vrouwen in Nederland, op korte afstand gevolgd door het voetbal.

De inventarisatie van de berichtgeving betreffende het EK hockey verliep grotendeels via het raadplegen van de originele kranten uit die periode. Tevens zijn de artikelen later nog digitaal verzameld via de databank LexisNexis. Voor de kwalitatieve analyse is het corpus vervolgens teruggebracht tot een vergelijking van vier momenten (op vier verschillende dagen) van elk Europees Kampioenschap. Aangezien de toernooien elkaar slechts gedeeltelijk overlaptten, zijn juist die dagen gekozen en vergeleken waarin de berichtgeving inhoudelijk de meeste overlap vertoonde.

⁵⁷ Het gaat hier dan specifiek om de effectieve ruimte in de krant, dat wil zeggen de ruimte die (kon) worden gebruikt voor normale berichtgeving. Zaken zoals advertentieruimte of de dagelijkse strip, maar ook de standaard ruimte die wordt toebedeeld aan sportuitslagen zijn dus weggelaten in het bepalen van deze ruimte. AD Sportwereld heeft op elke dag dat het verschijnt een voorpagina die volledig in het teken staat van sport, in tegenstelling tot de Volkskrant waar dit alleen op de maandag het geval is. Hier is dan ook de keuze gemaakt om bij het AD elke dag de voorpagina mee te nemen in de totale oppervlakte en bij de Volkskrant is deze ruimte alleen op de maandag meegenomen.

Tabel 1. Sample van het AD/Algemeen Dagblad.

Hockey – Datum	Hockey - Beschrijving	Voetbal - Beschrijving	Voetbal - Datum
Zaterdag 22-08-2009	Profiel Naomi van As; totaal 3 artikelen; 981 woorden	Profiel Manon Melis; totaal 5 artikelen; 995 woorden	Donderdag 20-08-2009
Maandag 24-08-2009	Nieuws eerste wedstrijden (incl. mannen); 1 artikel; 524 woorden	Nieuws eerste wedstrijd; 1 artikel; 438 woorden	Maandag 24-08-2009
Vrijdag 28-08-2009	Nieuws winst halve finale; 1 artikel; 430 woorden	Nieuws door naar knock-out; 1 artikel; 356 woorden	Maandag 31-08-2009
Maandag 31-08-2009	Nieuws winst finale; 1 artikel; 578 woorden	Nieuws winst kwartfinale; 3 artikelen; 740 woorden	Vrijdag 04-09-2009
TOTAAL	2513 woorden	2529 woorden	TOTAAL

Tabel 2. Sample van de Volkskrant.

Hockey – Datum	Hockey - Beschrijving	Voetbal - Beschrijving	Voetbal - Datum
Maandag 24-08-2009	Nieuws eerste wedstrijden; 1 artikel; 803 woorden	Nieuws eerste wedstrijd; 1 artikel; 745 woorden	Maandag 24-08-2009
Woensdag 26-08-2009	Reportage elftal Azeri's; 1 artikel; 934 woorden	Reportage Duits elftal; 1 artikel; 918 woorden	Dinsdag 25-08-2009
Vrijdag 28-08-2009	Nieuws winst halve finale; 1 artikel; 726 woorden	Nieuws door naar knock-out ; 1 artikel; 906 woorden	Maandag 31-08-2009
Maandag 31-08-2009	Nieuws winst finale; 1 artikel; 879 woorden	Nieuws winst kwartfinale; 1 artikelen; 809 woorden	Vrijdag 04-09-2009
TOTAAL	3342 woorden	3378 woorden	TOTAAL

Deze kwalitatieve analyse van de tekst en foto's in de kranten is gebaseerd op een aantal eerdere studies die op dit gebied zijn verricht.⁵⁸ Voor de tekstuele analyse zijn

⁵⁸ Annelies Knoppers en Agnes Elling, *Gender, etniciteit en de sportmedia: Een inventarisatie van 'reguliere' en Olympische sportberichtgeving* (Tilburg: Katholieke Universiteit Brabant, 1999); Edward T.M. Kian, "Framing Differences in Gender-Related Sport Coverage by Internet Sites and Newspapers" (University of Central Florida, 2009); Susan Scott-Chapman, "The Gendering of Sports News: An Investigation into the Production, Content and Reception of Sports Photographs of Athletes in New-Zealand Newspapers (PhD thesis, The University of

alle artikelen gecodeerd met behulp van het programma QDA Miner. Vervolgens is er gekeken in hoeverre deze codes overlap vertoonden met een aantal discursieve strategieën die in eerdere kwalitatieve analyses naar de framing van gender naar voren zijn gekomen. Hierbij is allereerst uitgegaan van het model dat Steph MacKay en Christine Dallaire hebben ingezet in hun studie naar de verslaggeving van *varsity sports* (de zogenaamde universiteitssporten) in campus dagbladen.⁵⁹ Zij hanteerden in totaal zeven verschillende discursieve strategieën, namelijk: *Gender marking* (het specifiek benoemen van gender in de verslaggeving), het vaststellen van heteroseksualiteit van de atleet, het benadrukken van vrouwelijke stereotyperingen, het infantiliseren van vrouwen door ze bijvoorbeeld aan te duiden als meiden, het benoemen van aspecten die niet aan sport gerelateerd zijn, het expliciet vergelijken met de mannelijke performance en als laatste een ambivalente berichtgeving.⁶⁰ Buiten deze zeven categorieën is er nog een achtste categorie toegevoegd die in vorige studies naar voren kwam in de berichtgeving over vrouwelijke sporters, namelijk het inzetten van humor.⁶¹ In tabel 3 staan alle discursieve strategieën opgesomd en zijn deze verder toegelicht aan de hand van enkele concrete voorbeelden. Wel moet worden aangetekend dat deze strategieën vaak een relationele component bevatten, in de zin dat zij evenzeer kunnen worden ingezet in de berichtgeving over mannelijke sporters. Hier wordt, op basis van eerdere studies, dus gewerkt vanuit de hypothese dat deze specifieke discursieve strategieën vaker worden ingezet in de berichtgeving bij vrouwensporten. Het doel van deze analyse is uiteindelijk om een antwoord te krijgen op de vraag hoe en op welke gender als frame wordt ingezet in de verslaggeving van het voetbal en het hockey. Er zal in de analyse verder geen

Waikato, 2012); Andra Raisa Petca, Eliza Bivolaru en Timo Alexander Graf, "Gender stereotypes in the Olympic Games media? A cross-cultural panel study of online visuals from Brazil, Germany and the United States," *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics* 16.5 (2013): 611-630.

⁵⁹ Steph MacKay en Christine Dallaire, "Campus Newspaper Coverage of Varsity Sports: Getting Closer to Equitable and Sports-related Representations of Female Athletes," *International Review for the Sociology of Sport* 44.1 (2009): 28-29.

⁶⁰ Steph MacKay en Christine Dallaire, 29.

⁶¹ Edward T.M. Kian, "Framing Differences," 8. Margaret Carlisle Duncan, "Gender Warriors in Sport: Women and the Media," in *Handbook of Sports and Media*, red. Arthur A. Raney en Jennings Bryant, 231-52. (Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates Inc., 2006), 255.

vergelijking worden gemaakt tussen de journalisten onderling. Alle artikelen die in de analyse zijn meegenomen zijn afkomstig van de hand van Nederlandse mannelijke journalisten en als zodanig zijn deze artikelen door twee gemeenschappelijke elementen verbonden.

Tabel 3. Discursieve strategieën die worden ingezet in de verslaggeving over vrouwelijke sporters waarbij gender fungeert als kader.

Discursieve strategie	Voorbeelden en uitleg
Gender markering	Het specifiek aanduiden van de gender in het benoemen van de sport, team of de atleet. Wanneer dit bij mannen niet gebeurt, dan wordt de mannelijke tak van de sport als norm weergegeven.
Heteroseksualiteit van de sporter aanstippen	Het benoemen van de heteroseksualiteit van vrouwen door bijvoorbeeld te verwijzen naar hun relatie of ze te beschrijven als vriendin/vrouw van. Wanneer heteroseksualiteit wordt bevoorrecht, dan worden andere seksuele voorkeuren (lesbisch) onderdrukt.
Vrouwelijke stereotyperingen (negatieve atletische eigenschappen)	Hieronder vallen al die beschrijvingen die worden geassocieerd met (traditionele) noties van vrouwelijkheid (in sport). Hierbij valt te denken aan termen zoals emotionaliteit, passiviteit, sierlijk, persoonlijkheid, uiterlijk, zwakke fysiek. Op zowel mentaal als fysiek vlak wordt een onderscheid gemaakt tussen mannen en vrouwen (mannelijkheid wordt dan in tegenovergestelde termen geconstrueerd).
Infantiliseren van vrouwen	Vrouwen beschrijven als 'meiden', het louter gebruiken van de voornaam of kleinerende bijnamen. Wanneer succesvolle vrouwelijke sporters op deze manier worden aangesproken dan vormen zij in mindere mate een bedreiging voor de mannen.
Niet-sport gerelateerde aspecten	Hieronder vallen de beschrijvingen waarin de journalist verwijst naar het persoonlijk leven, familierelaties en het verleden van de sporter die geen betrekking hebben op de sport. Sport wordt op de wijze als secundair gekarakteriseerd en dit doet wederom afbreuk aan het succes van vrouwen.
Vergelijking met de mannelijke performance	De resultaten of prestaties van de vrouwen worden op ongunstige manier vergeleken met die van hun mannelijke collega's wat afbreuk doet aan de prestaties, omdat de mannen hier als norm worden gepositioneerd.
Ambivalentie	Wanneer positieve beschrijvingen tegenover negatieve beschrijvingen worden geplaatst waardoor prestaties van vrouwen worden getrivialiseerd of een negatieve laag krijgen.
Humor	Momenten waarop de journalist humoristische beschrijvingen inzet. Kan ook regelmatig gepaard gaan met seksuele objectificatie of sarcasme.

Naast de tekst zijn ook de foto's bij de artikelen meegenomen in de analyse. Dit resulteerde in een analyse van in totaal 24 foto's die evenredig waren verdeeld over

de twee sporten.⁶² De foto's zijn gecodeerd via een schema dat is gebaseerd op een aantal eerdere studies.⁶³ Dit leverde de volgende categorieën op:

- Actief of passief afgebeeld. Dit is verder uitgesplitst naar actief en passief binnen de sport zelf, actief of passief buiten de eigen sport en afbeeldingen waarin een ceremonie plaatsheeft. Passieve poses bevestigen eerder het traditionele vrouwelijke stereotype van de onderdanige en passieve vrouw en ondermijnen de notie van de actieve en serieuze atleet.
- Welke emotie heeft de sporter? Blij, (wedstrijd)spanning, teleurstelling/verdriet, neutraal. Vrouwen zouden vaker worden afgebeeld als emotioneel instabiel en moeite hebben om hun emoties onder controle te houden.
- De camerapositie van waaruit de foto is genomen. Bevindt de camera zich boven, neutraal of onder de sporter waardoor er een bepaalde mate van inferioriteit dan wel superioriteit wordt gewekt.
- Het lichaam als kijkobject/de representatie van het lichaam. Welke delen van het lichaam worden getoond en nodigt deze representatie uit tot een erotische blik op de sporter? Wanneer het lichaam als kijkobject fungeert wordt, verschuift de aandacht op de vrouw naar object van begeerlijkheid en seksuele aantrekking die aandacht van de mannelijke lezer moet opeisen.
- De context waarin de foto is geplaatst. Hierbij wordt gelet op de toon (positief, negatief, neutraal) die de kop, het bijschrift of de tekst aan de foto meegeeft. De tekst kan sturend werken in de manier waarop de foto door het publiek moet worden gelezen en beperkt andere lezingen.

⁶² Hier zijn ook eventuele leaders meegenomen die verschenen op de voorpagina's van de sportkatern van de betreffende kranten.

⁶³ Roelien Luijt, "Worstelen met het stereotype: Een onderzoek naar de weergave van Olympische sporters in de Nederlandse kranten" (Doctoraalscriptie, Universiteit Utrecht, 2005), 20-22; Agnes Elling en Roelien Luijt, 139; Susan Scott-Chapman, 64-67.

Televisie

Sample

Binnen het medium televisie is gekozen voor het NOS Sportjournaal en Studio Sport (de Sportjournalen vallen onder de redactie van Studio Sport). Het grootste voordeel is dat deze twee programma's al lange tijd in min of meer dezelfde hoedanigheid aanwezig zijn op de Nederlandse televisie, waardoor de periode van de media-analyse geheel is in te passen binnen deze twee televisieformats. Er is in Nederland verder geen enkel televisieprogramma dat deze kenmerken bezit. Tevens hadden deze programma's in 2012 een marktaandeel van rond de 20 procent en gezamenlijk een gemiddeld aantal kijkers van 923.000.⁶⁴ Het NOS Sportjournaal wordt driemaal per dag uitgezonden, 's middags rond één uur, op de vooravond rond zevenen en 's avonds omstreeks half elf (er zijn logischerwijs momenten waarop dit schema wordt aangepast). Met de komst van het actualiteitenprogramma Nieuwsuur in september van 2010 is de late avonduitzending van het NOS Sportjournaal niet langer een afzonderlijk programma, maar is het geïntegreerd in het format van Nieuwsuur. Tevens kende deze keuze ook nog een praktische component, omdat de uitzendingen van het Sportjournaal en Studio Sport zijn terug te zien via Beeld & Geluid wat logischerwijs een belangrijke voorwaarde was voor de uitvoering van een analyse.

Data collectie

De inventarisatie verliep via de online zoekmachine die het instituut ter beschikking heeft gesteld (zoeken.beeldengeluid.nl). Deze zoekfunctie geeft de gebruiker de mogelijkheid om te zoeken met bepaalde zoektermen, eventueel in bepaalde velden (drager, genre, namen, personen, titel, etc.), de keuze voor alle of integrale uitzendingen in bewegend beeld en/of geluidsregistraties en de mogelijkheid om te zoeken in een bepaalde periode. Hier verliep het zoekproces vaak via de eenvoudige term "vrouwen". De reden hiervoor is dat het resultatscherm de optie verschaft om de getoonde resultaten verder af te bakenen via allerlei verschillende filters. In

⁶⁴ NOS, *Een kijkje achter de schermen: Verslag over 2012* (Hardinxveld-Giessendam: Tuijtel, 2012), 96.

het eerste resultatenschermbild is vaak gekozen om te filteren op zendgemachtigde (NOS). Mocht het aantal resultaten nog te groot zijn, dan is er besloten om verder te filteren op het trefwoord “voetbal” wat vaak een kleine, maar relevante selectie opleverde. In het merendeel van de gevallen is echter alleen de eerste filter toegepast. Om de resultaten te verifiëren is er ook regelmatig gekozen voor een andere zoekopdracht zoals “EK”, “WK”, “Eredivisie (vrouwen)” en “vrouwenvoetbal”.

Casus – Twee halve finales van het Nederlands elftal

Sample en vraagstelling

Om een kwalitatieve inhoudsanalyse binnen het medium televisie uit te voeren is ervoor gekozen om het commentaar van twee volledige voetbalwedstrijden te analyseren. Tijdens de inventarisatie van de uitzendingen van het Sportjournaal/Studio Sport bleek dat in de gehele periode alleen de halve finale Engeland - Nederland van het EK 2009 is uitgezonden door de NOS. Deze wedstrijd, die werd gespeeld op 6 september 2009 in Tampere in Finland, is dan ook gekozen als uitgangspunt voor de kwalitatieve analyse. Om een vergelijking te kunnen maken is besloten om een halve finale van het Nederlands mannenelftal te selecteren. Hierbij is uiteindelijk de keuze gevallen op de wedstrijd Uruguay – Nederland die werd gespeeld op het Wereldkampioenschap voetbal 2010 in Kaapstad, Zuid-Afrika op 6 juli van dat jaar. Het doel van deze vergelijking is het antwoord vinden op twee vragen, namelijk:

- 1) Hoe worden vrouwelijke sporters geconstrueerd in het voetbalcommentaar?
- 2) Hoe worden mannelijke sporters geconstrueerd in het voetbalcommentaar?

Voetbalcommentaar als focus

De analyse richt zich uitsluitend op het voetbalcommentaar en andere mogelijke onderdelen worden verder niet meegenomen in de analyse (bijvoorbeeld het camerawerk of montage van de wedstrijd). Billings, Halone en Denham wijzen op

de karakteristieke rol van het sportcommentaar: "First, the phenomenal nature of sports broadcast commentary can be characterized as both mediated and interpersonal discourse."⁶⁵ Daarnaast vervullen de commentatoren een organiserende rol als verlengstuk van een mediacorporatie.⁶⁶ Het commentaar tijdens een voetbalwedstrijd vervult dan ook een belangrijke rol in de manier waarop het kijkerspubliek naar een wedstrijd kijkt en het biedt tegelijkertijd ook een raamwerk biedt om bepaalde gebeurtenissen te interpreteren.⁶⁷ Hoewel soortgelijk onderzoek spaarzaam is en voornamelijk is uitgevoerd binnen de Amerikaanse context, bieden deze studies wel een aantal bruikbare aanknopingspunten voor de huidige pilotstudie die hierna nader aan bod zullen komen.

Eerste procedures

Beide wedstrijden zijn bekeken in het instituut voor Beeld en Geluid te Hilversum. Het commentaar tijdens de wedstrijd is woord voor woord getranscribeerd. Nadien is de transcriptie nog een aantal maal doorgenomen om onduidelijkheden en gemiste zaken (namen van spelers, scheidsrechters, etc.) te corrigeren (al dan niet door de wedstrijd terug te kijken en te luisteren) en waar nodig is de transcriptie gecorrigeerd op grammaticale fouten en missende woorden. De analyse is alleen uitgevoerd op het commentaar tijdens de wedstrijd zelf, dus van het moment van de aftrap tot het fluitsignaal van de eerste of tweede helft. Besprekingen voor- en achteraf, commentaar in het stadion net na de wedstrijd en interviews zijn dus niet meegenomen. Deze keuze is ook ingegeven door het feit dat de mannen de wedstrijd uiteindelijk met 3-2 wonnen, terwijl de vrouwen de wedstrijd met 1-0 verloren. Aangezien de wedstrijd van de vrouwen, in tegenstelling tot die van de mannen, een verlenging met zich meebracht, is deze op eenzelfde wijze meegenomen in de

⁶⁵ Andrew C. Billings, Kelby K. Halone, en Bryan E. Denham, "'Man That Was a Pretty Shot': An Analysis of Gendered Broadcast Commentary Surrounding the 2000 Men's and Women's NCAA Final Four Basketball Championships," *Mass Communication and Society* 5.2 (2002): 300.

⁶⁶ Andrew C. Billings, Kelby K. Halone, en Bryan E. Denham, 300.

⁶⁷ Kelly Poniatowski en Marie Hardin, "'The More Things Change, the More They...': Commentary During Women's Ice Hockey at the Olympic Games," *Mass Communication and Society* 15 (2012): 627; Fabrice Desmarais en Toni Bruce, "The Power of Stereotypes: Anchoring Images Through Language In Live Sports Broadcasts," *Journal of Language and Social Psychology* 29.3 (2010): 340-341.

analyse. Dit resulteerde in een totaal van 20,5 pagina's aan getranscribeerd wedstrijdcommentaar waarvan ($n = 9,5$ pagina's) afkomstig waren van de halve finale van de mannen en de rest, ($n = 11$ pagina's), voor rekening kwam van de wedstrijd van de vrouwen. Een regel commentaar fungeerde als de *unit of analysis* die in navolging van Billings, Halone en Denham wordt geoperationaliseerd als: "The narrative account employed by the broadcast commentator, whether in a single sentence or in a series of sentences, to evaluate the athletic performance of a collegiate athlete in an athletic event."⁶⁸

Data analyse

De transcripties zijn in het programma QDA Miner geladen waarmee de codering is gedaan. De kwalitatieve analyse die hier wordt ondernomen bevat zowel deductieve als inductieve aspecten. De deductieve aanpak, voor het testen van theorieën, aannames en hypothesen, bestaat hier uit het coderen van de transcripties op basis van een aantal thema's uit eerdere studies naar dit onderwerp.⁶⁹ Deze thema's zijn achtereenvolgens: 1) fysiek en atletisch vermogen (positief of negatief), 2) mentale en cognitieve aspecten (positief of negatief), 3) hard werk, 4) motivatie en discipline, 5) snelheid, 6) algemene evaluatie (positief of negatief), 7) leiderschap, 9) teamoriëntatie, 10) persoonlijkheid van de speler, 11) uiterlijk van de speler, 12) achtergrond van de speler.⁷⁰ Deze aanpak is gecombineerd met het proces van de open codering die afkomstig is uit de *grounded theory approach*.⁷¹ Deze inductieve methode zorgde ervoor dat nieuwe thema's die tijdens de analyse naar voren kwamen ook konden worden meegenomen. Aangezien de eerder benoemde categorieën voortkomen uit een studie naar basketbalwedstrijden is het bovendien

⁶⁸ Andrew C. Billings, Kelby K. Halone, en Bryan E. Denham, 304.

⁶⁹ David R. Thomas, "A General Inductive Approach for Analyzing Qualitative Evaluation Data," *American Journal of Evaluation* 27.2 (2006): 238.

⁷⁰ Deze categorieën zijn grotendeels gebaseerd op de studie van: Andrew C. Billings, Kelby K. Halone, en Bryan E. Denham, 305. De positieve of negatieve implicatie bij een aantal van deze categorieën komt voort uit de studie van: Edward T.M. Kian, "Framing Differences," 8-9.

⁷¹ Anselm Strauss en Juliet Corbin, *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (Thousand Oaks: SAGE Publications Ltd., 1998).

niet ondenkbaar dat er in het voetbalcommentaar andere thema's aanwezig zijn die bij een louter deductieve analyse niet zouden worden opgemerkt.

Sociale Media

Twitter als onderzoeksobject

Om in deze pilotstudy een antwoord te geven op de vraag hoe voetbalsters social media inzetten voor het promoten van hun sport als levensstijl, is er gekozen voor een analyse van het social media platform Twitter. Twitter is een microblogging platform waar gebruikers in maximaal 140 tekens een bericht kunnen verspreiden naar vrienden of andere geïnteresseerden.⁷² Twitter is een van de snelst groeiende social media platformen en had eind 2012 ruim 288 miljoen actieve gebruikers, ofwel zo'n 21 procent van de globale internetpopulatie gebruikt Twitter op maandelijkse basis.⁷³ Ook onder topsporters is Twitter een populair medium, omdat het ze in staat stelt om op eenvoudige wijze direct contact te leggen met fans en deze een blik in hun leven te gunnen en tegelijkertijd kan het platform ook worden ingezet als promotietool.⁷⁴

Gebruikers kunnen na een gratis registratie hun eigen gepersonaliseerde ruimte inrichten en van hieruit hebben zij vervolgens de mogelijkheid om andere gebruikers te volgen en kunnen zij zelf ook gevolgd worden (eventueel kunnen accounts ook worden afgeschermd zodat het profiel alleen zichtbaar is voor mensen die daar expliciet toestemming voor hebben gekregen).

1) De singleton: Een tweet waarin geen @mention of @reply is opgenomen en die ook geen retweet is (deze komen het vaakst voor).

⁷² Akshay Java et al., "Why We Twitter: Understanding Microblogging Usage and Communities" (paper gepresenteerd op de 9de WebKDD en de 1ste SNA-KDD Workshop on Web Mining and Social Network Analysis, San Jose, Californië, 12-15 augustus, 2007).

⁷³ Tom, "Twitter Now The Fastest Growing Social Platform In The World," *Globalwebindex* (blog), 28 januari, 2013, <https://www.globalwebindex.net/twitter-now-the-fastest-growing-social-platform-in-the-world/>.

⁷⁴ Harmke VanBlaere, "@Twitter #TakeSportersSerious: Een multi-method onderzoek naar fan communication op Twitter" (Masterproef, Universiteit van Gent, 2011-2012), 4-6.

2) De @reply functie waarmee een gebruiker direct een (aantal) gebruiker(s) kan aanspreken.

3) Men kan een tweet ook voorzien van zogenaamde hashtags (verloopt via de # functie) waarmee bepaalde berichten worden gegroepeerd onder de specifieke hashtag (gebruikers kunnen hier actief naar zoeken). Dit kan samenvallen met een van de twee eerder genoemde vormen.

4) De retweets waarbij het originele bericht van een gebruiker wordt gekopieerd (in originele dan wel aangepaste vorm; retweets kunnen namelijk ook voorzien worden van toevoegingen van de gebruiker zelf) en vervolgens wordt verspreidt via het eigen netwerk van volgers.

Een andere reden om Twitter te bestuderen ligt besloten in het feit dat het bedrijf zijn API (Application Programming Interface) gedeeltelijk heeft opengesteld voor het publiek. Dit heeft er voor gezorgd dat er veel verschillende programma's op de markt zijn die onderzoekers in staat stellen om op efficiënte wijze grote hoeveelheden data te verzamelen en analyseren.

Sample en inventarisatie

In het licht van het op dat moment naderende EK 2013 in Zweden is ervoor gekozen om een inventarisatie te maken van Twitterende voetbalsters van het Nederlands elftal. Deze inventarisatie is gebaseerd op basis van de selectie van het Nederlands elftal zoals die eind begin juni 2013 bekend was. In totaal waren twintig voetbalsters actief op Twitter, maar in de loop van de maand juni is er daar nog een tussenuit gevallen waardoor de definitieve lijst uiteindelijk uit negentien speelsters bestaat. Vervolgens is genoteerd of de profielen al dan niet openbaar waren, bij welke club de speelster actief zijn, het aantal volgers dat zij hebben en het aantal tweets dat is verstuurd (ingedeeld op basis van een aantal categorieën). Vanaf maandag 9 juni is bovendien elke week tot aan 29 juli de stijging of daling van het aantal volgers genoteerd bij elke speelster. In tabel 8 is de complete dataset te bekijken.

Tabel 8. Inventarisatie Twitterprofielen voetbalsters Nederlands elftal.

Aantal tweets	0 - 50	2000 - 4000	1500 - 2000	500 - 1000	2000 - 4000	250 - 500	2000 - 4000	> 4000	1500 - 2000	2000 - 4000
Totale stijging/daling (in % sinds 09/06)	93%	22%	34%	63%	8%	4%	-1%	17%	15%	10%
Totale stijging/daling (absolute aantallen sinds 09/06)	124	95	112	271	70	5	-2	86	1.970	468
Aantal volgers 29-07-2013	256 (+25)	529 (+12)	439 (+13)	700 (+16)	924 (+12)	126 (0)	206 (+1)	583 (+6)	15343 (+318)	5144 (+45)
Aantal volgers 22-07-2013	231 (+21)	517 (+9)	426 (+23)	684 (+44)	912 (0)	126 (0)	205 (0)	577 (+13)	15025 (+267)	5099 (+65)
Aantal volgers 15-07-2013	210 (+48)	508 (+21)	403 (+41)	640 (+133)	912 (+16)	126 (0)	205 (0)	564 (+29)	14758 (+1027)	5034 (+231)
Aantal volgers 08-07-2013	162 (+15)	487 (-2)	362 (+19)	507 (+20)	896 (+7)	126 (+1)	205 (-1)	535 (+1)	13731 (+146)	4803 (+35)
Aantal volgers 01-07-2013	147 (+6)	489 (+6)	343 (+5)	487 (+5)	889 (+9)	125 (+2)	206 (0)	534 (+9)	13585 (+86)	4768 (+40)
Aantal volgers 24-06-2013	141 (+5)	483 (+12)	338 (+1)	482 (+18)	880 (+5)	123 (0)	206 (0)	525 (+4)	13499 (+62)	4728 (+16)
Aantal volgers 17-06-2013	136 (+4)	471 (+37)	337 (+10)	464 (+35)	875 (+21)	123 (+2)	206 (+2)	521 (+24)	13.437 (+64)	4712 (+36)
Aantal volgers 09-06-2013	132	434	327	429	854	121	208	497	13.373	4676
Afgeschermd (I/N)	N	sc Telstar	FC Twente	PSV/FC Eindhoven	Ajax	SV Meppen	PEC Zwolle	FC Twente	Ajax	Ajax
Twitter	https://twitter.com/Dybito2	https://twitter.com/marijebuummel	https://twitter.com/Anoukdekker	https://twitter.com/Danielledonk	https://twitter.com/LDRVBH	https://twitter.com/Eyckie84	https://twitter.com/jolijnheuvels	https://twitter.com/maaykeheuver	https://twitter.com/AnoukHoogendijk	https://twitter.com/daphnekoster
Speelster	Dyanne Bito	Marije Brummel	Anouk Dekker	Danielle van de Donk	Laura Du Ry	Nangila van Eyck	Jolijn Heuvels	Maayke Heuver	Anouk Hoogendijk	Daphne Koster

500 - 1000	500 - 1000	1000 - 1500	500 - 1000	> 4000	2000 - 4000	250 - 500	250 - 500	1500 - 2000
14%	6%	17%	26%	12%	16%	7%	19%	49%
309	80	138	260	85	145	4	176	132
2459 (+39)	1474 (+15)	971 (+12)	1242 (+24)	820 (+6)	1053 (+14)	62 (+1)	1118 (+2)	400 (+1)
2420 (+33)	1459 (+11)	959 (+19)	1218 (+28)	814 (+14)	1039 (+14)	61 (0)	1116 (+24)	399 (+39)
2387 (+83)	1448 (+37)	940 (+73)	1190 (+68)	800 (+26)	1025 (+67)	61 (0)	1092 (+86)	360 (+48)
2304 (+44)	1411 (+16)	867 (+16)	1122 (+30)	774 (+11)	958 (+15)	61 (0)	1006 (+20)	312 (+26)
2260 (+27)	1395 (+6)	851 (+6)	1092 (+20)	763 (+12)	943 (+5)	61 (0)	986 (+17)	286 (+6)
2233 (+35)	1389 (+19)	845 (+4)	1072 (+28)	751 (+7)	938 (+9)	61 (0)	969 (+10)	280 (+6)
2198 (+46)	1370 (-24)	841 (+8)	1044 (+62)	744 (+9)	929 (+21)	61 (+3)	959 (+17)	274 (+6)
2152	1394	833	982	735	908	58	942	268
Ajax	Ajax	FC Twente	Ajax	PEC Zwolle	Ajax	FC Twente	Ajax	FC Twente
N	N	N	J	N	N	J	N	J
https://twitter.com/DvLunteren	https://twitter.com/TesselMidtag	https://twitter.com/MariousPleete	https://twitter.com/ChantaldeRidder	https://twitter.com/SylviaSmit11	https://twitter.com/LeonneStentler	https://twitter.com/SariVanVeenendaal	https://twitter.com/MandyVersteegt	https://twitter.com/SiriWorm
Desiree van Lunteren	Tessel Midtag	Marlous Pleete	Chantal de Ridder	Sylvia Smit	Leonne Stentler	Sari van Veenendaal	Mandy Versteegt	Siri Worm

Casus Inhoudsanalyse en data collectie

Vertrekkend vanuit deze eerste inventarisatie is er vervolgens gekozen om de Twitterprofielen van twee spelers in te zetten voor de inhoudsanalyse. Er is gekozen voor Daphne Koster en Anouk Hoogendijk. Zij zijn beiden zeer actief op het platform (>1500 tweets) en genieten beiden een groot bereik onder fans, sporters en

journalisten. Daarnaast zijn Daphne Koster en Anouk Hoogendijk twee speelsters met een verschillend imago. De analyse moet een licht werpen op hoe de beide speelster dit imago zelf vormgeven en uitdragen via Twitter en wat dit betekent voor de verschillen en overeenkomsten in de omgang met het medium. Om een ruime selectie van tweets te verzamelen is gebruik gemaakt van de website/applicatie <http://www.allmytweets.net>. Deze website stelt de gebruiker in staat, nadien deze zelf is ingelogd op Twitter, het archief van elke andere twitteraar wiens account openbaar is te raadplegen. Hier is een maximum van 3200 tweets aan verbonden. Vervolgens zijn de tweets uit de periode 9 juni tot en met 29 juli verzameld; de periode waarin de focus vooral lag op het EK 2013. In deze periode waren er door Hoogendijk en Koster ongeveer evenveel berichten geplaatst (144 om 148).

Data analyse

De inhoudsanalyse van de Tweets is uitgevoerd op basis van een zestal categorieën zoals die zijn opgesteld door Hambrick et al. in hun onderzoek naar het gebruik van Twitter onder professionele Amerikaanse atleten uit verschillende sportdisciplines.⁷⁵ Hierin wijkt deze analyse dus af van die van de traditionele media, in dat de inhoud niet specifiek wordt geanalyseerd op genderaspecten. Mediumspecifieke kenmerken in combinatie met de gekozen periode maken een dergelijke insteek vrijwel onwerkbaar. In het hoofdstuk aanbevelingen zullen daarom voorstellen worden aangedragen waarbinnen zo'n analyse wel vruchtbaar is. De categorieën waar in deze studie mee worden gewerkt zijn als volgt gedefinieerd:

- 1) Interactiviteit: Tweets waarin een directe communicatie plaatsvindt met fans of andere atleten via directe berichten of als antwoord op eerdere geposte tweets.
- 2) Verstrooiing: Tweets waarin de sporter bericht over niet direct aan de sport gerelateerde gebeurtenissen.

⁷⁵ Marion E. Hambrick et al., 454-471.

3) Delen van informatie: In deze categorie vallen berichten waarin de sporter actief zijn netwerk informeert en inzicht geeft in zijn sport. Dat kan gaan om trainingen, teamgenoten of recente wedstrijden en resultaten.

4) Content: Tweets waarin een link is gepost naar extern materiaal zoals foto's, filmpjes of andere websites zoals eigen weblogs of websites van derden.

5) Support/Fan: Berichten waarin een atleet zich positief of negatief uitlaat over een andere atleet of team (ook buiten de eigen sport).

6) Promotie: Twitter wordt ingezet om publiciteit te genereren betreffende (nieuwe) sponsors, aankomende activiteiten en evenementen zoals een televisieoptreden of een handtekeningensessie of externe promoties zoals prijsacties voor wedstrijdkaartjes.

Het is goed denkbaar dat een tweet voldoet aan de kenmerken van meerdere categorieën (er wordt bijvoorbeeld informatie gedeeld over de eigen sport en in dezelfde tweet wordt ook via links verwezen naar extern materiaal). De analyse laat daarom ruimte open dat tweets in meerdere categorieën worden geplaatst.

Resultaten

Dagbladen

In detail – Het EK 2009 in de dagbladen

Er bestaat een duidelijk verschil in de manier waarop en de mate waarin het *AD/Algemeen Dagblad* en *de Volkskrant* aandacht besteedden aan het EK 2009. In de negentien dagen die het toernooi lang was, publiceerde het *AD* op elf dagen een artikel dat betrekking had op het EK, terwijl de *Volkskrant* dat op tien van negentien dagen deed. Hoewel de kranten in de periode elkaar nauwelijks ontlopen waar het gaat om de absolute oppervlakte die werd besteed aan het EK (*AD*: 9174 cm² – *VK*: 8420 cm²), is het vooral de relatieve oppervlakte die het verschil maakt. Het *AD* besteedde 4 procent van de totaal beschikbare oppervlakte aan het EK. *De Volkskrant*, dat in tegenstelling tot het *AD* substantieel minder ruimte beschikbaar stelt voor sport, besteedde bijna 10.5 procent van zijn totaal beschikbare oppervlakte aan het toernooi. Daarbij komt nog eens dat *de Volkskrant* deze ruimte vaker vulde met tekst, namelijk 51 procent van de tijd, waar het *AD* met slechts 37 procent tekst duidelijk meer nadruk legde op de visuele component. Het *AD* koos bovendien voor meer, maar veel kortere artikelen. In totaal werden er in de periode 24 augustus tot en met 11 september 20 verschillende artikelen geplaatst in het *AD* waarbij elk artikel gemiddeld 265 woorden telde. *De Volkskrant* kwam tot tien artikelen in diezelfde periode die gezamenlijk 7801 woorden opleverden, een gemiddelde van 780 woorden per artikel. Dit verschil lijkt te verklaren aan de hand van het karakter van beide kranten (populaire insteek van het *AD* met daarin minder tekst en meer visuele informatie), maar men kan zich afvragen of een berichtgeving die voor bijna driekwart bestaat uit foto's niet een indicator is van een bepaalde houding tegenover de sport.

Tabel 4. Aandacht EK 2009 in het AD en de Volkskrant (tekst en foto).

Datum	AD/Algemeen Dagblad					
	<i>EK (cm²)</i>	<i>Totaal (cm²)</i>	<i>EK (% van totaal)</i>	<i>EK (cm²)</i>	<i>Totaal (cm²)</i>	<i>EK (% van totaal)</i>
18-08-2009	761 cm ²	14907 cm ²	5%	0 cm ²	3040 cm ²	0%
19-08-2009	0 cm ²	13356 cm ²	0%	0 cm ²	3040 cm ²	0%
20-08-2009	1976 cm ²	14907 cm ²	13%	0 cm ²	4033 cm ²	0%
21-08-2009	0 cm ²	14350 cm ²	0%	0 cm ²	4033 cm ²	0%
22-08-2009	0 cm ²	15343 cm ²	0%	1564 cm ²	6296 cm ²	25%
24-08-2009	352 cm ²	14907 cm ²	3%	930 cm ²	12355 cm ²	8%
25-08-2009	262 cm ²	14350 cm ²	2%	979 cm ²	3973 cm ²	20%
26-08-2009	0 cm ²	11864 cm ²	0%	398 cm ²	3040 cm ²	10%
27-08-2009	256 cm ²	13853 cm ²	2%	1016 cm ²	3973 cm ²	21%
28-08-2009	0 cm ²	12859 cm ²	0%	0 cm ²	3973 cm ²	0%
29-08-2009	0 cm ²	12859 cm ²	0%	0 cm ²	6296 cm ²	0%
31-08-2009	270 cm ²	14907 cm ²	2%	393 cm ²	12355 cm ²	3%
01-09-2009	44 cm ²	13356 cm ²	0.4%	0 cm ²	2980 cm ²	0%
02-09-2009	0 cm ²	14350 cm ²	0%	0 cm ²	2980 cm ²	0%
03-09-2009	1210 cm ²	14350 cm ²	9%	968 cm ²	1986 cm ²	33%
04-09-2009	1374 cm ²	13853 cm ²	11%	1000 cm ²	1986 cm ²	34%
05-09-2009	2228 cm ²	15343 cm ²	14%	340 cm ²	6296 cm ²	5%
07-09-2009	2190 cm ²	17331 cm ²	13%	2266 cm ²	10865 cm ²	21%
08-09-2009	816 cm ²	9878 cm ²	9%	0 cm ²	1986 cm ²	0%
09-09-2009	0 cm ²	10375 cm ²	0%	0 cm ²	1986 cm ²	0%
10-09-2009	0 cm ²	9878 cm ²	0%	0 cm ²	1550 cm ²	0%
11-09-2009	172 cm ²	10375 cm ²	2%	130 cm ²	1986 cm ²	4%
Totaal	11911 cm² (9174 cm²)*	297551 cm² (224688 cm²)*	4% (4%)*	9984 cm² (8420 cm²)*	101008 cm² (80566 cm²)*	10% (10%)*

* Bij deze gegevens zijn alleen de dagen meegenomen waarop het toernooi bezig was (aangezien de laatste wedstrijd van het toernooi op de avond van 10 september werd gespeeld, is 11 september de eerstvolgende dag waarop de kranten daarover kunnen berichten).

Tabel 5. Oppervlakte Foto's in het AD en de Volkskrant.

DATUM	AD/Algemeen Dagblad	Volkskrant	Totaal
18-08-2009	334 cm2	0 cm2	334 cm2
19-08-2009	0 cm2	0 cm2	0 cm2
20-08-2009	653 cm2	0 cm2	653 cm2
21-08-2009	0 cm2	0 cm2	0 cm2
22-08-2009	0 cm2	863 cm2	863 cm2
24-08-2009	79 cm2	558 cm2	637 cm2
25-08-2009	76 cm2	540 cm2	616 cm2
26-08-2009	0 cm2	38 cm2	38 cm2
27-08-2009	92 cm2	550 cm2	642 cm2
28-08-2009	0 cm2	0 cm2	0 cm2
29-08-2009	0 cm2	0 cm2	0 cm2
31-08-2009	106 cm2	0 cm2	106 cm2
01-09-2009	5 cm2	0 cm2	5 cm2
02-09-2009	0 cm2	0 cm2	0 cm2
03-09-2009	601 cm2	445 cm2	1046 cm2
04-09-2009	745 cm2	522 cm2	1267 cm2
05-09-2009	3191 cm2	0 cm2	3191 cm2
07-09-2009	1159 cm2	1558 cm2	2717 cm2
08-09-2009	429 cm2	0 cm2	429 cm2
09-09-2009	0 cm2	0 cm2	0 cm2
10-09-2009	0 cm2	0 cm2	0 cm2
11-09-2009	80 cm2	0 cm2	80 cm2
Totaal	7550 cm2	5074 cm2	12624 cm2
Als % v.h. totaal	63%	51%	58%

Tekstuele analyse – Het EK voetbal en het EK hockey

Voor de kwalitatieve inhoudsanalyse zijn uit elke krant vier momenten per sport geselecteerd. De teksten zijn vervolgens gecodeerd op basis van categorieën die in eerdere soortgelijke inhoudsanalyses zijn geïdentificeerd. In tabel 6 vindt men per sport de frequentie van deze discursieve strategieën.

Tabel 6. Frequentie van discursieve strategieën uitgesplitst naar sport.

Discursieve strategie	Hockey	Voetbal
Gender markering	9	24
Heteroseksualiteit	1	0
Vrouwelijke stereotyperingen	5	5
Infantiliseren	1	2
Niet-sport gerelateerd	13	3
Vergelijking met mannelijke performance	1	10
Ambivalentie	9	7
Humor	3	3
Totaal	42	54

Hoewel de totaalsom voor het voetbal ietwat hoger uitvalt dan bij het hockey het geval is, zitten de meest opmerkelijke verschillen toch vooral in drie verschillende categorieën. Twee van die categorieën, gender markering en de vergelijking met de mannelijke performance, zijn nauw met elkaar verbonden en manifesteren zich in dit geval uitdrukkelijker in de berichtgeving over het voetbal. “Voetbalvrouwen”, het “EK vrouwenvoetbal”, de “Oranje-vrouwen” en de “vrouwenploeg” zijn enkele voorbeelden van gender markering in de voetbalverslaggeving. In de berichtgeving over het EK hockey vindt men ook termen zoals “de Nederlandse hockeyvrouwen” en het “vrouwenteam”, maar is dit beduidend minder aanwezig dan bij het voetbal en wordt er bijvoorbeeld vaker gesproken over het “Oranje”. In de berichtgeving over het voetbal wordt het mannenvoetbal vaker geconstrueerd als de norm, terwijl bij het meer genderneutrale hockey er in veel mindere mate sprake is van een dergelijke norm.

Deze norm in het voetbal wordt in de berichtgeving verder versterkt door regelmatig de vergelijking te trekken met het mannenvoetbal. Deze strategie werd vooral in *de Volkskrant* gehanteerd. Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld de tweede alinea in het artikel van 31 augustus 2009 over het bereiken van de kwartfinales door Oranje:

Zouden de mannen van bondscoach Van Marwijk de speelstijl hanteren waarmee de vrouwen zaterdag in Lahti Denemarken versloegen (2-1) en de kwartfinales bereikten, dan zou de hamer van kritiek op ze neerdalen. Gortdroog spel, met een defensieve inslag, zonder greintje dominantie.

Hoewel deze specifieke vergelijking direct ook een vrij ambivalente houding ten overstaande van de vrouwelijke performance aantoont, heeft de vergelijking met het mannenvoetbal niet in alle gevallen een negatieve lading. Zo valt in het artikel van 4 september 2009 in *de Volkskrant* te lezen dat de vrouwen in tegenstelling tot de mannen wel een succesvolle penaltyreeks hebben weten neer te zetten op een eindronde. Soms wordt de relatie met het mannenvoetbal ook gelegd door een vrouwelijke speelster te karakteriseren door haar stijl te vergelijken met die van een mannelijke collega: "Ze sluipt over haar terrein, pikt overal ballen op en levert ze keurig weer in, als rechtsbenige, vrouwelijke variant op Cocu."

De verslaggeving met betrekking tot het EK hockey laat een ander beeld zien met één grote uitschieter, namelijk de passages die zijn gewijd aan niet-sport gerelateerde zaken. Zo besteden bijvoorbeeld beide kranten tijdens het wedstrijdverslag op 28 augustus een aantal passages aan de persoonlijke problemen die Vera Vorstenbosch kende in de aanloop naar het toernooi. In *de Volkskrant* wordt dat deels als volgt verwoordt:

Kruis miste bij haar vooral de juiste beleving. 'Ik deed er allerlei dingen naast, ik leefde niet alleen voor het hockey.' De verbanning uit het Nederlandse team dwong haar tot bezinning.

De nadruk op niet-sport gerelateerde zaken is ook nadrukkelijk aanwezig in een profiel van Naomi van As dat het *AD* op 22 augustus 2009 publiceert. In het

interview wordt bijvoorbeeld aandacht besteed aan een filmpje dat ze gemaakt heeft met een collega, waarop de interviewer vervolgens verder doorgaat:

Een interview gaat haar makkelijk af. In een luie hotelstoel bungelen haar benen over de leuning. Ontspannen beantwoordt ze de vragen. Ze lijkt geknipt voor een rol als tv-presentatrice van pakweg BNN of TMF. „Ik? Nee joh, dat is hartstikke moeilijk. Bedankt voor het compliment, maar ik zie mezelf niet op televisie, dat is een vak op zichzelf.”

Het interview wordt verder omringd door een aantal korte artikelen waaronder een kort bericht met de titel “Met Ellen en Sophie in de mode” waarin uit de doeken wordt gedaan dat deze speelster wellicht een modewinkel gaan openen. In een ander kort bericht ligt de aandacht op de relatie van Naomi van As met de schaatser Sven Kramer, waardoor haar heteroseksualiteit wordt benadrukt. Het feit dat de krant kiest voor een profiel van deze speelster is in dat opzicht ook al veelzeggend, omdat ze voldoet aan een aantal traditionele gendernormen. Een aantal bijvoeglijke naamwoorden, in dit profiel en in andere artikelen, leggen extra nadruk op deze traditionele vrouwelijke stereotyperingen: “sierlijk”, “elegant” en “glamour-achtig”. In een artikel waarin zowel aandacht is voor de vrouwen als het mannenelftal zien we deze stereotyperingen wederom opduiken:

Op een dubbel-EK is het verschil tussen vrouwen- en mannenhockey duidelijk zichtbaar. De elegante vrouwen van Oranje trekken alleen al door hun glamourachtige uitstraling veel publiek. Wanneer de mannen in actie komen, lijkt sprake van een andere sport: ze hockeyen energiever, dynamischer, sneller, vernuftiger en gebruiken de spectaculaire hoge bal van Taeke Taekema.

Bij het voetbal zijn de stereotyperingen van een andere aard en gaat het hier vooral over de soms lichte en kleine fysiek van speelsters of om het gebrek aan techniek en flair.

Ambivalentie en humor zien we in de verslaggeving van beide sporten ongeveer even vaak opduiken, waarbij moet worden aangetekend dat *de Volkskrant* hier een groter aandeel in heeft dan het *AD*. De humor wordt vaak in de vorm van anekdotes

beschreven, zoals een voorbeeld uit de berichtgeving rondom het EK voetbal duidelijk maakt:

Bijna beschroomd en met een giechelende lach vertelde Pauw in de Engelstalige persconferentie dat de ploeg zich op de avond voor de wedstrijd een uurtje had beziggehouden met 'funny games'. Echt gebeurd: koekhappen, hints, spijkerpoepen.

Ambivalentie ten opzichte van de performance en het succes van de sporters uit zich vooral in een combinatie van luchtige anekdotes (vaak ook niet direct aan de sport gerelateerd) en een (impliciete) vergelijking met de mannen. Zo opent *de Volkskrant* het nieuwsverslag over het hockey op 28 augustus 2009 als volgt:

De tv-camera's registreerden in het Wagener Stadion lege tribunes achter beide doelen en de internationale hockeyfederatie (FIH) mocht zelfs in de halve finales van het EK bij de vrouwen een partijtje dwergwerpen noteren. Nederland - Spanje 5-1, Nederland met de veelzeggende cijfers 29-1 in vier duels naar de finale tegen Duitsland. Raak daar als neutrale toeschouwer maar eens opgewonden van.

In de voetbalverslaggeving valt regelmatig eenzelfde passage terug te vinden waarin vooral de sfeer wordt afgezet tegen de prestaties op het veld: “De sfeer moest komen van de kleine kolonie in oranje, gezegend met een repertoire dat zo keurig was dat het deed denken aan de jaren vijftig.”

Foto-analyse

De foto-analyse werd op in totaal 24 foto's uitgevoerd die gelijk waren verdeeld over de twee sporten. Er waren zeventien foto's afkomstig uit het *AD* en zeven kwamen uit *de Volkskrant* (zoals in de kwantitatieve analyse al bleek is het *AD* meer visueel ingesteld). De foto's zijn vervolgens gecodeerd op basis van vijf categorieën, namelijk actief/passief, emotie, camerapositie, kijkobject, en toon.

Actief – passief

In bijna 80 procent van de foto's was de sporter op de een of andere manier actief binnen haar sport te zien. Bij het hockey lag de frequentie hiervan iets lager, maar dit marginale verschil (acht foto's tegenover elf in het voetbal) kan grotendeels worden

toegeschreven aan de gebruikte sample waarin bijvoorbeeld de winst in de finale bij het hockey was opgenomen terwijl er bij het voetbal uiteindelijk geen prijzen zijn gewonnen. Slechts tweemaal, één in het voetbal en één in het hockey, werden foto's afgebeeld waarin een sporter passief buiten de eigen sport was te zien. In beide gevallen ging het hier om de editie van het *AD* waarin het profiel van een sporter centraal stond. Er was tot slot geen duidelijk verschil te ontdekken in het aantal actiefoto's dat in beide kranten werden gepubliceerd.

Emotie

In deze categorie werd gecodeerd op de variabelen blijdschap, spanning, verdriet of neutraal. Blijdschap was de meest voorkomende emotie in de foto's, ruim 58 procent van het totaal. In een kwart van de gevallen was er op enige wijze (wedstrijd)spanning te zien in de foto's. In tegenstelling tot de variabele blijdschap, was hier wel een verschil te zien tussen beide sporten. De foto's bij het hockey waren namelijk goed voor vijf van de zes keer dat deze variabele werd geïdentificeerd. Het *AD* was de enige krant die bij het voetbal enkele neutrale foto's publiceerde. Verdriet of teleurstelling werd geen enkele keer gevonden, maar ook hier is de keuze voor de momenten waarschijnlijk doorslaggevend geweest aangezien er op de gekozen dagen geen verlies of uitschakeling te noteren viel.

Camerapositie

In deze categorie werd in 23 van de 24 foto's een neutrale camerapositie geïdentificeerd. Slechts éénmaal, een actiefoto van Naomi van As in *de Volkskrant*, viel er een laag camerastandpunt te coderen.

Kijkobject

Ook in deze categorie waren weinig verschillen te bemerken tussen beide kranten of tussen de twee sporten. Slechts in twee van de 24 foto's fungeerde het lichaam als een kijkobject. Het betrof hier twee foto's uit de hockeyverslaggeving van het *AD*. Een actiefoto van Naomi van As was compleet uit de context gesneden en op een witte achtergrond geplaatst. De andere foto waarin het lichaam fungeerde als

kijkobject, afkomstig uit dezelfde editie, was een kleine portretfoto waarop Sophie Polkamp en Ellen Hoog passief buiten de sport te zien zijn en waarop zij flink wat make-up dragen en waar hun schouders bloot zijn.

Context/Toon

Voor deze categorie kon worden gekozen uit een positieve, negatieve of neutrale toon. Deze toon werd mede bepaald door het onderschrift bij de foto, de kop van het artikel en de bijbehorende tekst. Zo'n 80 procent van de foto's is hier gecodeerd als positief. Geen enkele foto werd gepubliceerd in een negatieve context. De andere vijf foto's werden als neutraal aangemerkt en waren allen afkomstig uit het *AD*. Dat geen enkele foto een negatieve betekenis kreeg door de context is vermoedelijk te wijten aan het feit dat er in de sample alleen succesmomenten waren opgenomen.

Het commentaar van de twee voetbalwedstrijden leverde gezamenlijk een totaal van 367 codes op. Hiervan waren 167 codes afkomstig uit het commentaar van de wedstrijd van de vrouwen en waren de overige 139 codes gereserveerd voor de mannenwedstrijd. De codes waren gelijkmatig verdeeld over het verloop van de wedstrijd met in de eerste helft (mannen 72 codes; 51,8 % - vrouwen 68 codes; 54%) en in de tweede helft (mannen 67 codes; 48,2% - vrouwen 58 codes; 46%). Ook in de verlenging van de halve finale van de vrouwen kende het aantal codes een regelmatig verloop (eerste helft 16 codes; 40% - tweede helft 24 codes; 60%). Wel was het commentaar bij de wedstrijd van de mannen een stuk intensiever dan dat bij de vrouwen (73 woorden per minuut om 65 woorden per minuut). De codering startte met een totaal van twaalf categorieën die de leidraad vormde voor de codering. Deze deductieve analyse werd vervolgens gecombineerd met de methode van het open coderen waarbij de mogelijkheid werd opengelaten dat de data nieuwe thema's zou aanleveren. Dit resulteerde uiteindelijk in de constructie van vijf aanvullende categorieën/thema's. Achtereenvolgens zijn dit: Geluk, pech, technische kwaliteiten (positief of negatief), mannelijke stereotyperingen en vrouwelijke stereotyperingen. In tabel 7 staan alle in totaal twintig beschrijvingen (thema's met positieve of negatieve aanduiding zijn uitgesplitst) die uit het voetbalcommentaar zijn gedestilleerd. Deze zijn voorzien van voorbeelden (indien aanwezig), in de vorm van citaten, voor de wedstrijd van zowel de mannen als de vrouwen. In deze paragraaf zullen de resultaten verder worden besproken. Vervolgens zullen deze resultaten in de discussie binnen een bredere context worden geplaatst door relaties te leggen met eerdere studies naar dit onderwerp.

Tabel 7. Beschrijvingen van sportprestaties in het commentaar.

Beschrijving sporter/team		Totaal	%
% Fysiek (positief)		18	6%
Mannen	"Die is onvermoeibaar..."	4	3%
Vrouwen	"Krachtige spits, Aluko."	14	9%
Fysiek (negatief)		7	2%
Mannen	"Verliest weer zijn duel."	1	1%
Vrouwen	"...dat Melis dan wel eens kracht tekort komt."	6	4%
Mentaal (positief)		11	4%
Mannen	"En was dus sereen op de penaltystip..."	9	7%
Vrouwen	"...maar toch nog even overzicht."	2	1%
Mentaal (negatief)		16	6%
Mannen	"Het gebeurt ook bij een onoplettendheid bij het uitverdedigen..."	6	4%
Vrouwen	"...de neiging om even te blijven staan dromen."	10	7%
Hard werk		9	3%
Mannen	"Gargano blijft doorjagen."	1	1%
Vrouwen	"En maar knokken en maar vechten."	8	5%
Motivatatie en discipline		12	4%
Mannen	"...heeft bewezen dat het geduld kan uitoefenen."	7	5%
Vrouwen	"Zeer gedisciplineerd."	5	3%
Snelheid		8	3%
Mannen	"Robben op snelheid."	5	4%
Vrouwen	"Voor de snelle van de Zanden."	3	2%
Algemene evaluatie (positief)		62	22%
Mannen	"Dat is een goede keeper, Muslera..."	32	24%
Vrouwen	"Ze is een uitstekende, stabiele kracht."	30	20%
Algemene evaluatie (negatief)		6	2%
Mannen	"Daar was niets aan de hand, dat zijn de trucs."	1	1%
Vrouwen	"Maar dit is dan weer minder."	5	4%
Leiderschap		2	1%
Mannen	"Heitinga herstelt de rust."	1	1%
Vrouwen	"Echte leider in het veld."	1	1%

Beschrijving sporter/team		Totaal	%
Teamoriëntatie		12	4%
Mannen	"...klopt de organisatie van Nederland als een bus."	3	2%
Vrouwen	"...volledig op te offeren voor het elftal."	9	6%
Persoonlijkheid		4	1%
Mannen	"...Mark van Bommel, politieagent op het middenveld."	3	2%
Vrouwen	"Hadden we maar drie Daphne Kusters."	1	1%
Uiterlijk		7	2%
Mannen	n.v.t.	0	0%
Vrouwen	"Ze heeft nu eenmaal het mooiste gezichtje."	7	5%
Achtergrond		28	10%
Mannen	"Het revalidatieproces bij Dik van Toorn was pijnlijk."	12	9%
Vrouwen	"...afgelopen jaren heel veel problemen gehad met de knie."	16	10%
Geluk		10	3%
Mannen	"..en heeft ie geluk dat ie weer een vrije trap krijgt."	4	3%
Vrouwen	"...in dit toernooi ook veel geluk."	6	4%
Pech		9	3%
Mannen	"Das pech voor Nederland, pech voor van Persie."	9	7%
Vrouwen	n.v.t.	0	0%
Infantilisering		2	1%
Mannen	n.v.t.	0	0%
Vrouwen	"Het lieve meisjesgedrag hebben ze al lang afgeleerd."	2	1%
Agressie		4	1%
Mannen	"Pereira maakt zich boos..."	4	3%
Vrouwen	n.v.t.	0	0%
Technische kwaliteiten (positief)		33	12%
Mannen	"Van Bommel, stijlvol."	23	17%
Vrouwen	"Weer geweldig opgesteld."	10	7%
Technische kwaliteiten (negatief)		17	6%
Mannen	"Heitinga toch een onzuivere trap."	8	6%
Vrouwen	"Die dus niet al te balvast was."	9	6%
TOTAAL (man en vrouw)		286	100%

Hoe worden vrouwelijke sporters geconstrueerd in het voetbalcommentaar?

Uit de analyse blijkt dat de performance van de vrouwenvoetbalsters vooraleerst positief wordt geëvalueerd (20%) door de desbetreffende commentator. Deze categorie bevat uitspraken waarin een speelster of het team in algemene termen positief wordt geëvalueerd zoals “ze heeft tot dusver een fantastisch toernooi”, “Goede actie van Smit” en “keurig gedaan, Pieëte”. Globaal gezien worden vrouwen in 67 procent van de gevallen expliciet positief gewaardeerd, terwijl 33 procent van de coderingen van negatieve aard was. In 10 procent van het gecodeerde commentaar ging de aandacht uit naar de achtergrond van een speelster. Soms nam dit de vorm aan van een zijdelingse toevoeging in de beschrijving van een duel zoals in de volgende regel commentaar het geval is: “Een prof van de Boston Breakers die hier nauwelijks een twintigjarige studente fysiotherapie de baas kan.” Het merendeel van de beschrijvingen in deze categorie waren aan de sport gerelateerd door bijvoorbeeld meldingen te maken over blessuregevallen en revalidatiemomenten, maar er werd ook een aantal maal verwezen naar het persoonlijk leven van een speelster: “Hier is Chapman weer. Die al twee kinderen op de wereld heeft gezet. Vorig jaar juli voor de laatste keer, maar nu alweer enorm fit is.”

De voetbalsters werden ook regelmatig (in 9% van de gevallen) geassocieerd met positieve fysieke kwaliteiten. Zo worden speelster of het team als geheel beschreven in termen van “fit” of “fitheid” en werd ook de “kracht” van bijvoorbeeld het Nederlands elftal gecomplimenteerd of kwam ditzelfde concept meer impliciet naar voren in de beschrijving van fysieke duels (“mooie schouderduw”). Soms was het woord fysiek letterlijk in het commentaar terug te horen zoals uit de volgende commentaarregel blijkt: “Gaaf een jonge, maar fysiek al zeer volgroeide speelster brengen.” Technisch positieve en technisch negatieve opmerkingen werden ongeveer even vaak genoteerd (7% om 6%). Positieve opmerkingen zoals “weer geweldig opgesteld” werden afgewisseld met negatieve associaties zoals “Niet al te beste

voorzet” of “Ingeleid door het slordige balverlies [...]”. Af en toe volgen deze negatieve en positieve opmerkingen elkaar direct op: “Die dus niet al te balvast was in de wedstrijd tegen Frankrijk. Hier ook al een paar keer balverlies lijdt. Maar in de poulewedstrijden met name, voortreffelijke counterspeelster bleek.”

Die teamoriëntatie was ook een categorie die vaker naar voren kwam in het commentaar. De beschrijvingen in deze categorie hadden betrekking op de samenwerking van de spelers (“Eendrachtig samenwerkend”) en de wil om zich als individu op te offeren voor het team: “Zij, als enige echte full prof, die in Zweden speelt, heeft het in zich om zich volledig op te offeren voor dit elftal.” Hard werk (5%) uitte zich in het gebruik van termen als “knokken”, “vechten”, “inzet” en in individuele beschrijvingen van spelers zoals de omschrijving van Anouk Hoogendijk als een “stofzuiger en werkdier”. In mentaal opzicht kregen de voetbalsters vaker een negatieve (7%) dan positieve associatie (2%) mee. De commentator sprak vaker over “slordige concentratiefoutjes”, “blijven staan dromen” en een “passieve” houding dan dat er positieve opmerkingen werden gemaakt in de trant van “Klemvast, zeker gekeept!”. Tegenover deze negatieve of cognitieve aspecten en in het verlengde van de teamoriëntatie werden de teams en spelers gezien als “gedisciplineerd”, speelden zij “taakgericht” en wilde ze van “geen wijken weten”.

Ook het uiterlijk van een speelster kwam een aantal maal aan bod (5%) en dit gebeurde een aantal maal vrij expliciet: “Ze heeft vaak een chagrijnig uiterlijk, het lijkt net of ze er helemaal geen zin in heeft.” Het uiterlijk zou zelfs een belangrijke factor kunnen zijn in de popularisering van de sport zoals een opmerking van de commentator over Anouk Hoogendijk weergeeft: “Dan zijn alle blikken op haar gericht. Ze heeft nu eenmaal het mooiste gezichtje. En als ze dat kan uitbuiten ten bate van het vrouwenvoetbal, dan is ook deze sport daar mee gediend.”

Tot slot werd ook de vergelijking met de mannelijke collega's een aantal maal tijdens de wedstrijd gemaakt. Al vroeg in het begin van het commentaar wordt de kijker al op het hart gedrukt dat de vergelijking met het mannenvoetbal zinloos is: "Voor wie zelden of nooit naar vrouwenvoetbal kijkt, weersta de verleiding om dit te gaan vergelijken met mannenvoetbal. Is totaal zinloos." Hoewel de commentator in het begin stelt die vergelijking niet meer te zullen trekken, vindt dit in het vervolg van de wedstrijd toch nog een aantal maal plaats: "Je mag zeggen zo speelt het Nederlands mannenteam ook, maar die vergelijking zouden we niet meer maken." Later volgt nog een aantal regels commentaar waar de vergelijking meer impliciet aanwezig is: "Bij vrouwen zie je zelden aanstellerij op de velden bij blessures. Je ziet ook geen schwalbes. Je ziet niet of nauwelijks doodschoppen." Het mannenvoetbal wordt hier niet letterlijk genoemd, maar dient wel als de norm waarmee de vrouwen vergeleken worden. Categorieën die vrijwel niet of helemaal niet aan de orde komen in het commentaar zijn leiderschap, persoonlijkheid speler, pech en agressie.

Hoe worden mannelijke sporters geconstrueerd in het voetbalcommentaar?

Bijna een kwart van de codes bij het mannenvoetbal viel binnen de categorie van de positieve algemene evaluatie. Naast algemene beschrijvingen als "goede actie" en "goed werk" wordt er ook met enige regelmaat gebruik gemaakt van meer uitbundige bijvoeglijke naamwoorden zoals "uitstekende ingreep" en "Robben, uitstekend!". De mannelijke sporters worden vaak geassocieerd met positieve technische kwaliteiten (17%). Wanneer een speler wordt omschreven dan gebeurt dit vaak door zijn technische kwaliteiten op te sommen: "Speelt makkelijk, snel en zuiver zowel met links als rechts." Technische acties krijgen vaak een positieve connotatie mee zoals "Een geweldige voorzet [...]", "[...] een fenomenale kopbal [...]" en "goede combinatie". In slechts 6 procent van de gevallen krijgen de technische kwaliteiten een negatieve lading mee. Het merendeel van de uitspraken

die in deze categorie zijn gecodeerd hebben betrekking op het “onzuivere spel” of de “onzuivere pass”.

Echter lijkt de categorie pech (7%) beschrijvingen te bevatten die evenwel in de categorie technisch negatief hadden gepast, ware het niet dat negatieve technische aspecten hier worden gekarakteriseerd als pech of ongeluk waardoor deze foutieve acties zo worden geconstrueerd dat zij niet direct het gevolg zijn van de kwaliteiten van de speler. Een voorbeeld hiervan is bij een doelpunt van Uruguay en een mogelijke fout van de doelman Maarten Stekelenburg: “Maar nu grijpt ie naast de bal [...]. Dat kan natuurlijk altijd een keer gebeuren, maar het moment waarop het gebeurt is ongelukkig.” Nadat van Persie een goede mogelijkheid had op een succesvolle uitbraak horen we: “Ja, dat is gewoon...dat kan gebeuren in een wedstrijd. Daar doe je helemaal niets aan.” De schuld ligt in deze categorie niet bij de speler zelf, maar ergens anders: “Robben, bal wil niet mee.” Er wordt zelden over de teamoriëntatie gesproken en wanneer dit gebeurt wordt vooral de connectie tussen spelers onderling geprezen: “De twee voelen elkaar zo goed aan. Die weten elkaar meestal blindelings te vinden.” Mannen worden dan ook vaker positief gewaardeerd (81%) dan dat zij een negatief oordeel krijgen (19%).

De achtergrond van de spelers wordt ook een aantal maal besproken (9%), maar dit zijn vaak korte uitspraken die vrijwel altijd betrekking hebben op de sportieve prestaties of sportgerelateerde zaken. Over Arjen Robben vertelt de commentator bijvoorbeeld: “Hij moest de eerste twee wedstrijden toekijken. Na die spierblessure opgelopen in de laatste oefenwedstrijd. Het revalidatieproces bij Dick van Toorn was pijnlijk, was zwaar. Maar was het alleszins waard.” De mannen worden vaker geassocieerd met positieve dan met negatieve mentale capaciteiten. De voetballers zijn slim en handig (“opdracht begrepen”) en houden het hoofd koel op de belangrijke momenten: “[...], maar hij weet wel wat scoren is. En was dus sereen op de penaltystip tegen Ghana toen ie de laatste strafschoot erin schoot.” Negatieve opmerkingen beperken zich tot tijdelijke “inschattingsfouten” en

“onoplettendheden”. Fysieke descriptoren, zowel positief als negatief, zijn spaarzaam bij de mannen. Slechts zeer beperkt wordt de fysiek van een speler beschreven: “Hij is lang [...]” of “Die is onvermoeibaar [...].”

Motivatie en discipline is een vrij kleine categorie, want slechts enkele malen wordt er iets gezegd over één van deze aspecten: “Geen half werk van Nederland. Middenveld zit er onmiddellijk bovenop.” Vechtlust en mentaliteit worden slechts eenmaal uitdrukkelijk genoemd als karakteristieke facetten van het Uruguayaanse team. Discipline is alleen terug te vinden als referentie naar het geduld dat het Nederlands elftal weet op te brengen in het toernooi. De vergelijking met de vrouwen wordt nooit gemaakt en er wordt ook nooit gerefereerd naar het uiterlijk van een speler of wordt er gesproken over jongens in plaats van mannen. Agressie (en dominantie) dienen wel een aantal maal als onderwerp tijdens het commentaar wanneer het “wat onvriendelijker” wordt op het veld en het hele team of enkele spelers zich boos maken.

Social media

De Twitterprofielen van Anouk Hoogendijk en Daphne Koster zijn geanalyseerd op basis van de zes categorieën interactiviteit, verstrooiing, delen van informatie, content, supporter/fan en promotie. In tabel 8 staan de resultaten van de codering.

Tabel 8. Gebruik van Twitter op basis van een zestal categorieën

CATEGORIE	Daphne Koster	Anouk Hoogendijk
Interactiviteit	95	98
Verstrooiing	2	2
Delen van informatie	20	22
Content	39	29
Supporter/fan	10	1
Promotie	3	9
TOTAAL	169	161

Zowel Daphne Koster als Anouk Hoogendijk gebruiken Twitter hoofdzakelijk voor een directe communicatie met fans, andere sporters en journalisten. Dat waren soms simpele antwoorden op vragen of bedankjes zoals Anouk Hoogendijk die reageert op een tweet van de journaliste Barabara Barend: “@barbarabarend dankjewel, we gaan ervoor!”. Andere communicatie nam meer de vorm van een volwaardig gesprek tussen twee of meerdere personen waarin over en weer gereageerd werd op elkaar. De categorie verstrooiing noteert vrij lage aantallen, maar is niet een geheel correcte reflectie van de inhoud van de berichten. Tweets waarin direct werd gecommuniceerd met anderen bevatte zowel sportgerelateerde zaken als niet-sportgerelateerde zaken, maar aangezien het coderingsschema niet de optie bood om dergelijke tweets te coderen op basis van sportgerelateerde zaken is besloten om dergelijke interactieve tweets in zijn geheel niet te op deze wijze te analyseren.

Beide vrouwen gaven ongeveer even vaak informatie over de eigen sport. Zo schreef Daphne Koster tijdens het EK bijvoorbeeld: “Rustmomentje: op het bedje, iPad, internet, @radio1nl met de #tdf en straks even de binnenkant van mijn ogen

bekijken.” De tweets in deze categorie werden regelmatig gecombineerd met foto’s, filmpjes of links naar externe websites. Anouk Hoogendijk postte op 30 juni het bericht: “Gisteravond met 3-1 gewonnen van Australië! #oranjeleeuwinnen pic.twitter.com/Fte9X307vb.” Achter de link zit een elftalfoto van het Nederlands team. Daphne Koster maakte in deze periode vaker gebruik van de mogelijkheid om te verwijzen naar externe content. Dat waren niet altijd zelf gecreëerde berichten, maar ook zeer regelmatig retweets van andere gebruikers: “RT @sportenrespect: Lees nu het interview met OranjeLeeuwin en #VeiligSportklimaat ambassadeur @daphnekoster: <http://t.co/WzcM2ypWEy>.” Koster refereert ook een aantal maal naar een nieuwe post op de weblog die ze schrijft voor de Telegraaf: “Busritje richting Kalmar. Focus op Noorwegen <http://t.co/hvhsVpDQ2h> #blog #oranjeleeuwinnen.”

De categorie promotie kwam slechts spaarzaam voor bij beide vrouwen, hoewel Anouk Hoogendijk daar net iets hoger in scoorde dan Daphne Koster. Zo schrijft Hoogendijk op 10 juni een bericht waarin ze refereert naar haar hoofdsponsor Nike: “Ik heb net deze supercoole loopschoenen bij @Nike gehaald! Zo Blij als een kind!! #happy <http://t.co/bESVGcWESy>.” Berichten in deze categorie werden vrijwel altijd gecombineerd met content in de vorm van een foto zoals in deze tweet of met een link naar een externe website. Buiten aankondigingen voor televisieoptredens of verwijzingen naar uitzendingen van wedstrijden, wordt Twitter door beide vrouwen nog niet ingezet voor meer promotionele acties.

Discussie

Ambivalente representaties in de landelijke dagbladen

“However, it remains that their [women’s] engagement with football is highly contingent on gender, and the general assumption is that the activity is something men and boys do.”⁷⁶ De resultaten van deze pilotstudy lijken deze veronderstelling eerder te bevestigen dan dat zij hem ontkrachten. De tekstuele analyse van het EK voetbal en EK hockey 2009 in twee landelijke dagbladen toont aan dat de mannelijke tak van de sport als zijnde de norm nadrukkelijker aanwezig is in de verslaggeving van het voetbal dan in die van het hockey. Dit komt zowel tot uiting in de hogere frequentie van de categorie gender markeringen en de vergelijking met het mannenvoetbal in de beschrijvingen. Hoewel voetbal dus na het hockey de meest beoefende teamsport is door vrouwen in Nederland, heeft het, in tegenstelling tot het genderneutrale beeld dat het hockey geniet, nog altijd een sterkere mannelijke connotatie.⁷⁷ Dat is deels te verklaren door het feit dat er nog altijd bijna tien maal zoveel mannen als vrouwen voetballen waarbij het hockey die verhouding juist in het voordeel van de vrouwen uitvalt.⁷⁸

De verslaggeving betreffende het EK hockey liet dan echter weer een grote mate van niet-sport gerelateerde thema’s zien. Een human-interest frame maakte de sportperformance meermaals van ondergeschikt belang. Deze manier van framing is ook te verklaren door de, in ogen van de journalisten althans, weinig opzienbarende prestatie van de hockeysters. Het idee, dat vooral in *de Volkskrant* tot uiting kwam, was dat het toernooi weinig niveau had

⁷⁶ Jayne Caudwell, “Reviewing UK Football Cultures: Continuing With Gender Analyses,” *Soccer & Society* 12.3 (2011): 323.

⁷⁷ Annelies Knoppers en Agnes Elling, *Gender, etniciteit en de sportmedia*, 17.

⁷⁸ “Omvang organisatie,” KNVB Jaarverslag 2012. Bezocht op Juli 31, 2013, http://bin617.website-voetbal.nl/sites/knvh.nl/files/KNVB_2012_Jaarverslag/omvangorganisatie.html; “Ledencijfers KNHB 2012,” Koninklijke Nederlandse Hockey Bond. Bezocht op Juli, 31, 2013, http://www.knhb.nl/knhb/organisatie/ledencijfers/DU16178_Ledencijfers+KNHB+2012.aspx.

en dat het Nederlands team van te voren al geacht werd op eenvoudige wijze de finale te bereiken. Knoppers en Elling vonden in hun studie naar de Olympische berichtgeving over het hockeytoernooi juist een kritischere houding bij het *AD* (in vergelijking met het *NRC Handelsblad*).⁷⁹ Zij beargumenteerden dat de krant kritischer is op een “hogere klasse” sport zoals hockey.⁸⁰ Ondanks dat ook het *AD* een aantal aantekeningen maakte over de status van het toernooi, was de toon minder kritisch dan bij de kwaliteitskrant *de Volkskrant*. Een mogelijke verklaring hiervoor zou gezocht kunnen worden in de manier waarop een nationalistisch frame andere (kritische) aspecten van de berichtgeving van ondergeschikt belang maakt. Een tweede mogelijke verklaring ligt op het niveau van de individuele journalist, een factor die in de huidige analyse niet is meegenomen, maar die logischerwijs wel eigen inzichten meebrengt en deze ook uitdraagt in zijn berichtgeving.

Hier tegenover staat dat de strategieën van expliciete heteroseksualisering en infantilisering van de vrouwelijke sporter vrijwel niet aan de orde zijn in de berichtgeving over beide sporten. Dit is in lijn met een aantal internationale onderzoeken die eveneens een afname melden van seksualisering en infantilisering.⁸¹ Dat die traditionele notie van vrouwelijkheid nog niet compleet is verdwenen uit de berichtgeving, blijkt onder andere uit de keuze voor de twee sporters (voetbal en hockey) waar het *AD* een profiel van publiceerde. Bij het hockey werd er gekozen voor Naomi van As, terwijl bij het voetbal de keuze werd gemaakt om de voetbalster Manon Melis samen met haar vader en oud-voetballer Harry Melis te portretteren. Een bericht over haar relatie met Sven Kramer zorgde voor het vaststellen van de heteroseksualiteit van Naomi van As, terwijl Manon Melis werd ingekaderd in een mannenwereld en ook constant werd vergeleken en gerelateerd aan mannen. Dat betekent dat zij zowel als sporter en als heteroseksuele vrouw werden gerepresenteerd.

⁷⁹ Annelies Knoppers en Agnes Elling, *Gender, etniciteit en de sportmedia*, 84.

⁸⁰ Annelies Knoppers en Agnes Elling, *Gender, etniciteit en de sportmedia*, 84.

⁸¹ Cheryl Cooky, Michael A. Messner, en Robin H. Hextrum, 21; Toni Bruce, 129.

Een ambivalente houding ten opzichte van de vrouwelijke sporter is dan ook een van de meest dominante thema's in de berichtgeving over beide sporten. Door positieve berichtgeving over de prestaties van sporters op te volgen met trivialiserende opmerkingen die de positieve prestaties ondermijnen wordt een zekere mate van ambiguïteit gecreëerd. Deze ambiguïteit en dubbelzinnigheid in de berichtgeving over vrouwelijke sporters werd door Knoppers en Elling in 1999 ook al opgemerkt en nieuwere (internationale) onderzoeken lijken de dominantie van deze vorm van framing te bevestigen.⁸² In deze studie wordt deze ambivalente toon enerzijds gecreëerd door het gebruik van humor, in de vorm van soms kleinerende anekdotes over de sfeer en het niveau van een toernooi, en anderzijds door de vrouwelijke prestaties en performance, vaker op een negatieve dan positieve wijze, te vergelijken met de mannen.

De foto-analyse laat eveneens zien dat seksualisering, dat wil zeggen een foto waarin het lichaam van de sporter ondubbelzinnig fungeert als (seksueel) kijkobject, vrijwel niet voorkwam in de dagbladen. Dat strookt met de bevindingen van Roelien Luijt en Agnes Elling in hun studie naar sportfoto's gemaakt tijdens de Olympische Spelen van 2004.⁸³ De overgrote meerderheid van de afgebeelde sportsters was actief binnen de eigen sport, was vanuit een neutraal camerastandpunt gefotografeerd en stond de foto in een positieve context. De sportsters waren in meer dan de helft van de gevallen met blijde emoties te zien en geen enkele maal met negatieve emoties (verdriet of anderzijds). De resultaten zijn in zekere mate ook beïnvloedt door de selectie aangezien de foto's louter betrekking hadden op momenten waarop het Nederlands hockey- of voetbalelftal succes beleefde. Vervolganalyses zouden er dus goed aan doen om zowel succes als verliesmomenten te gebruiken evenals reguliere sportmomenten (buiten internationale toernooien om).

⁸² Annelies Knoppers en Agnes Elling, *Gender, etniciteit en de sportmedia*, 85; Susan Scott-Chapman, 274; Toni Bruce, 130; Kelly Poniatowski en Marie Hardin, 635-636.

⁸³ Roelien Luijt en Agnes Elling, 39.

Fysiek sterke vrouwen en technisch getalenteerde mannen op televisie

Het was wellicht tekenend dat de NOS te laat was voor de aftrap van de halve finale van het EK 2009 en het wedstrijdcommentaar en het bijbehorende beeld pas na twintig seconden in de huiskamers viel waar te nemen. De eerste minuten van de wedstrijd werden door de commentator aangegrepen om de kijker uit te leggen hoe deze de wedstrijd moest bekijken en interpreteren. Hij beantwoordt hiermee vrij letterlijk aan de eerder besproken rol van de commentator: "Commentators play a large role in the way audiences view sporting events as well as provide a framework for the audience to view and interpret events."⁸⁴ Dit kader is in een aantal gevallen nog sterk *gegendered*, maar laat ook weer een paar positieve trends zien. Zo wordt in ruim een-op-de-vijf coderingen de algemene performance van de vrouwen positief geëvalueerd, wat vrijwel gelijk is aan het aantal coderingen bij de mannen. Negatieve evaluaties van algemene aard zijn wel aanwezig, maar staan niet in verhouding tot het aantal positieve beoordelingen. Kijken we echter naar de totalen van alle categorieën met een positief/negatief aanduiding, dan krijgen mannen vaker dan vrouwen een positief oordeel mee en worden vrouwen dus ook relatief vaker negatief geëvalueerd dan mannen.

Die positieve performance wordt nog eens aan de hand van vrij specifieke factoren verklaart zoals een nadruk op het harde werk, de teamoriëntatie en het geluk van het elftal. De nadruk wordt eerder gelegd op externe factoren dan op bijvoorbeeld technische kwaliteit.⁸⁵ Tegelijkertijd werd ook de fysieke performance van de voetbalsters vaak geprezen door de commentator en was een aspect zoals fitheid elementair voor het spel dat de vrouwen speelde en ze tot de halve finale had gebracht. Zoals eerder al is besproken wordt fysieke kracht geassocieerd met mannelijkheid en het is dan ook enigszins opvallend dat deze categorie bij de mannen vrijwel niet voorkwam (slechts 2 procent van de codes had betrekking op positieve fysieke kwaliteiten). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat fysieke

⁸⁴ Kelly Poniatowski en Marie Hardin, 627.

⁸⁵ Andrew C. Billings, Kelby K. Halone & Bryan E. Denham, 308-310.

kwaliteiten voor mannen min of meer als natuurlijk wordt beschouwd en geen verdere beschrijving nodig heeft. Anderzijds heeft lang het idee standgehouden (of nog steeds standhoudt?) dat vrouwelijke voetbalsters fysiek zwak waren.⁸⁶ De reactie van de commentator kan dan wellicht geïnterpreteerd worden als verbazing over het feit dat dit beeld niet strookt met mogelijk eerdere opvattingen over vrouwelijkheid. In een studie naar de mediarepresentatie rondom het WK voetbal in 1999 werd deze “hint of masculinity” bij vrouwen, in de vorm van specifieke fysieke kwaliteiten, ook geïdentificeerd.⁸⁷ Deze instantie van mannelijkheid werd vervolgens gecombineerd met stereotypische vrouwelijke eigenschappen, evenals in de studie van Christopherson, Janning en McConnell het geval was: “Indeed, the masculine and feminine images were often juxtaposed.”⁸⁸

De voetbalsters werden dan ook, vaker dan de mannen, geconstrueerd in termen van hun (niet-sport gerelateerde) achtergrond, middels mentaal negatieve emoties en connotaties, technische negatieve connotaties en op basis van het uiterlijk waarmee deze bevindingen in lijn zijn met veel ander internationaal onderzoek waarin traditionele noties van vrouwelijkheid nog altijd worden geïdentificeerd in mediarepresentaties.⁸⁹ Knoppers en Elling vonden in hun onderzoek naar de berichtgeving op televisie eenzelfde constructie van ambiguïteit: “Uit ons onderzoek bleek dat vrouwen als sterk worden omschreven, maar ook als onzeker en niet altijd in controle.”⁹⁰ Dat beeld wordt in deze studie bekrachtigd door de manier waarop de categorie technische kwaliteiten werd ingevuld bij de vrouwen in vergelijking met de mannen. De vrouwen werden ongeveer even vaak geconstrueerd in technisch positieve kwaliteiten als technisch negatieve kwaliteiten, terwijl mannen velen malen

⁸⁶ Helene A. Shugart, “She Shoots, She Scores: Mediated Constructions of Contemporary Female Athletes in Coverage of the 1999 US Women’s Soccer Team,” *Western Journal of Communication* 67.1 (2003): 26.

⁸⁷ Neal Christopherson, Michelle Janning, en Eileen Diaz McConnell, “Two Kicks Forward, One Kick Back: A Content Analysis of Media Discourses on the 1999 Women’s World Cup Soccer Championship,” *Sociology of Sport Journal* 19 (2002): 180.

⁸⁸ Neal Christopherson, Michelle Janning, en Eileen Diaz McConnell, 181.

⁸⁹ Toni Bruce, 129; Amy Pressland, “‘Still Struggling After All These Years?’: The Representation of Sportswomen in Middle-Brow British Newspapers 2008-2009” (PhD thesis, The University of York, 2012), 231-234.

⁹⁰ Annelies Knoppers en Agnes Elling, *Gender, etniciteit en de sportmedia*, 46.

vaker positief werden beschreven dan negatief. Wanneer mannelijke voetballers technisch de mist ingingen werd dit vaker geconstrueerd in termen van pech, waardoor er niet direct getoond werd aan de kwaliteiten van de betreffende voetballer. Deze bevindingen versterken het idee van de ambiguïteit in de verslaggeving van vrouwensport en de bevooroordeelde behandeling die de mannen in dit opzicht nog altijd genieten.

Beperkingen van de studie

De studie kent een aantal beperkingen die van invloed kunnen zijn geweest op de hier gepresenteerde resultaten. Zo zijn alle coderingen (kranten, televisie en Twitter) uitgevoerd door slechts één (ongetraind) persoon. Idealiter zou men meerdere (getrainde) *coders* inzetten om zo de validiteit van de codering te waarborgen en zouden onduidelijkheden kunnen worden bediscussieerd. In deze studie is het gebrek hieraan deels getracht te ondervangen door een aantal maal terug te keren naar de codering en deze kritisch tegen het licht te houden (Het idee van de codering als een cyclisch proces en een van constante vergelijking zoals dat afkomstig is uit de *grounded theory approach*).⁹¹ Niettemin is de subjectiviteit van de onderzoeker hiermee niet geheel uitgesloten.

Een andere beperking ligt besloten in de methode en de combinatie hiervan met de gekozen samples. Zo is de inhoudsanalyse bij de kranten vertrokken vanuit een aantal veronderstellingen over de inzet van discursieve strategieën in de framing van gender. Er is hier louter een vergelijking gemaakt tussen het vrouwenhockey en het vrouwenvoetbal in de berichtgeving en de resultaten mogen dus niet worden genomen om conclusies te trekken over de (veronderstelde) ongelijkheid in de representatie van mannen en vrouwen. Een soortgelijke opmerking gaat op bij de analyse van de twee voetbalwedstrijd op televisie. De sample is dusdanig klein en selectief dat de resultaten niet zondermeer mogen worden gegeneraliseerd.

Daarnaast moet rekening worden gehouden met het feit dat deze wedstrijden allebei

⁹¹ Phyllis Noerager Stern, "Constant Comparison," in *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods Volumes 1 & 2*, red. Lisa M. Given, 114-115. (Thousand Oaks:SAGE Publications Ltd., 2008), 114-115.

waren voorzien van een duidelijk nationalistisch aspect. Deze bevindingen mogen dus slechts als indicatie worden gebruikt en dienen vooral als handreiking voor verder en uitgebreider vervolgonderzoek. Overigens geldt voor alle resultaten dat zij niet zonder meer mogen worden geëxtrapoleerd naar andere media of zelfs naar andere uitingen binnen hetzelfde medium. De dynamiek van een landelijk dagblad verschilt in allerlei opzichten van bijvoorbeeld een gespecialiseerd sportmagazine.

Aanbevelingen

Voor het vervolgonderzoek zijn een aantal uitgangspunten te formuleren. De vijf bepalende momenten in het vrouwenvoetbal die in de aanvraag zijn vastgesteld zijn te beperkt. De huidige inventarisatie laat bijvoorbeeld duidelijk zien dat de start van de eredivisie in het seizoen 2007/2008 een omslagpunt is geweest in de aandacht voor het vrouwenvoetbal. Een analyse van louter die vijf specifieke momenten zou bovendien geen recht doen aan de werkelijke berichtgeving. Vooral tijdens internationale toernooien is het voor de hoeveelheid berichtgeving nog altijd van belang of het Nederlands elftal participeert. Het EK 2009 was dan ook een uitschieter in vergelijking met andere toernooien waarin Nederland niet van de partij was. Een voorlopige inventarisatie onder een viertal landelijke dagbladen laat hier wat dat betreft geen verandering in zien voor het EK 2013. Zodra het Nederlands elftal was uitgeschakeld, daalde het aantal artikelen en werd dit bijgezet door een daling van het aantal woorden per artikel. Een analyse zou dus gebaat zijn bij een uitbreiding van het aantal momenten evenals een uitbreiding van het *soort* momenten dat in aanmerking komt voor een analyse. Daarnaast zou een analyse van de schrijvende pers, naast de standaardpublicaties zoals Voetbal International en NUsport, wellicht kunnen worden uitgebreid naar specialistische uitgaves zoals het tijdschrift Benemagazine of Vrouw&Voetbal Magazine.

Binnen het medium televisie is het nu mogelijk geworden om de resultaten uit deze studie verder te contextualiseren vanwege de uitzending van vier volledige wedstrijden (drie van het Nederlands elftal en de finale Duitsland - Noorwegen) van het EK 2013. Dit biedt uitstekend vergelijkingsmateriaal en een interessante vraag is in hoeverre het commentaar al dan niet is veranderd. De bestudering van vormelementen zou ook interessante resultaten kunnen opleveren. Zo is een voorzichtige observatie dat er een professionalisering heeft opgetreden in de opzet van de programmering omtrent het EK. Tevens kan ook in dit geval een uitbreiding naar de aandacht voor reguliere wedstrijden een nieuw perspectief opleveren. Ondanks dat er nog geen enkele sprake is van een constante aandacht voor de

eredivisie/BeNeLeague, kan men zich hier wel wenden tot de uitzendingen van RTL die in 2007 verslag deden van het eerste seizoen van de eredivisie.

Een bestudering van de sociale media ligt, zoals de huidige studie laat zien, een stuk ingewikkelder. Binnen dit domein vragen verschillende platformen om een specifieke aanpak. Hoewel de analyse van Twitter in deze studie niet geheel uit de verf kwam, zou een sample van een andere periode wellicht interessantere resultaten opleveren. Voor een analyse van dit platform moet rekening worden gehouden met de specifieke dynamiek van het medium waarin de interactie tussen gebruikers (waar zich kleine of grotere conversaties ontfouten) de belangrijkste pijler is geworden. Dat dit niet altijd het geval was, is bijvoorbeeld goed te zien in de tijdlijn van Daphne Koster. Daar ziet men in het begin (jaren 2010/2011) nog vooral singletons voorbij komen (tweets die niet aan direct aan een andere gebruiker zijn gericht) en ziet men op een gegeven moment een soort omslagpunt ontstaan waarin de interactie met anderen een veel centraler element in het gebruik wordt. De methodiek die in deze pilotstudy is gehanteerd is dan ook niet toereikend om echt recht te doen aan de veelzijdigheid van dit medium.

Buiten Twitter om biedt het internet natuurlijk nog een aantal andere opties, maar een korte rondgang leert dat ook in de nieuwe media het vrouwenvoetbal nog nauwelijks op de kaart staat. Daphne Koster is bijvoorbeeld een blogger voor de Telegraaf (http://www.telegraaf.nl/telesport/voetbal/weblog_daphnekoster/), maar is daarin één van de weinigen. Het nieuwe media gebruik buiten de speelsters om levert wat meer op. Blogs en websites van enthousiaste amateurs of van officiële instanties hebben in dat opzicht wat meer te bieden (voorbeelden hiervan zijn: <http://ajaxgodendochters.wordpress.com/>, <http://ajax.blog.nl/vrouwenvoetbal-2>, <http://douziemefemme.wordpress.com>, <http://www.afcajaxvrouwen.nl/>, <http://www.vrouwenvoetbalnieuws.nl/>, <http://www.vrouwenvoetbalnederland.nl/>).

Conclusie

Ondanks de eerder genoemde beperkingen, brengt deze verkennende studie toch een aantal zaken aan het licht over de representatie en status van het vrouwenvoetbal in het Nederlandse medialandschap. In lijn met internationale studies lijkt ambivalentie de meest dominante strategie onder journalisten. De meest expliciete vormen van seksuele objectificatie, seksistische humor en infantilisering lijken voorgoed tot het verleden te behoren. Desondanks schemeren deze strategieën in afgezwakte vorm nog wel af en toe door. Het gaat hierbij dan dus niet zozeer om expliciete teksten, maar veeleer om wie er afgebeeld worden, welke spelers worden geïnterviewd (het aantal interviews met Anouk Hoogendijk lijkt opvallend hoog) en dan draait het dus ook om de vraag wie er niet worden afgebeeld. Dat wil niet zeggen dat er niks positiefs te melden is. Zo is de start van de eredivisie in 2007 een duidelijk omslagpunt geweest in de aandacht voor het vrouwenvoetbal. Deze is na die tijd ook nooit meer na het niveau gezakt van voor die periode. Het is vooral de vraag of deze aandacht ook na het moeizame EK dit jaar nog zal doorzetten.

Voetbal lijkt anno 2013 nog steeds vooral een product te zijn dat wordt gemaakt door en voor mannen. Het gros van de verslaggevers is nog altijd man en de verslaggeving van het EK 2013 was bij de grote landelijke dagbladen in toebedeeld aan een man. Zoals de vergelijking in de berichtgeving tussen het EK hockey en het EK voetbal 2009 aantoont, dient de mannelijke speler nog altijd als de norm ook al is dit lang niet expliciet of zelfs bewust gedaan. De ambitie van Martine Prange en Martijn Oosterbaan om het persisterende denken over genderrelaties te hervormen biedt in dat opzicht genoeg uitdagingen. In dat opzicht was het promotiespotje dat de NOS uitzond in aanloop en tijdens het EK 2013 wellicht veelzeggend. Hierin werd de blunder van de toenmalig FC Utrecht speler Mike van der Hoorn opgevolgd door onder andere Daphne Koster die roept: “En dan zeggen ze dat vrouwen niet kunnen voetballen”. Het geeft aan hoe diepgeworteld dit discours nog altijd zit in de wereld van het voetbal.

Literatuurlijst

- Adams, Catherine, Matthew Ashton, Hannah Lupton, en Hanne Pollack. "Sport is king: an investigation into local media coverage of women's sport in the UK East Midlands." *Journal of Gender Studies* (2013): 1–18, doi:10.1080/09589236.2013.795114.
- "AD." *De Persgroep*. Bezocht op 06-06-2013. <http://www.persgroep.nl/nl/onze-merken/ad>.
- Billings, Andrew C., Kelby K. Halone, en Bryan E. Denham. "'Man That Was a Pretty Shot': An Analysis of Gendered Broadcast Commentary Surrounding the 2000 Men's and Women's NCAA Final Four Basketball Championships." *Mass Communication and Society* 5.2 (2002): 295-315.
- Bruce, Toni. "Reflections on Communication and Sport: On Women and Femininities." *Communication & Sport* 1.1 (2013): 125-137.
- Caudwell, Jayne. "Gender, Feminism and Football Studies." *Soccer & Society* 12.3 (2011): 330-344.
- . "Reviewing UK Football Cultures: Continuing With Gender Analyses." *Soccer & Society* 12.3 (2011): 323-329.
- Christopherson, Neal, Michelle Janning, en Eileen Diaz McConnell. "Two Kicks Forward, One Kick Back: A Content Analysis of Media Discourses on the 1999 Women's World Cup Soccer Championship." *Sociology of Sport Journal* 19 (2002): 170-188.

- Claringbould, Inge, Annelies Knoppers, en Agnes Elling. "Exclusionary Practices in Sport Journalism." *Sex Roles* 51.11/12 (2004): 709-718.
- Clavio, Galen, en Ted M. Kian. "Uses and Gratifications of a Retired Female Athlete's Twitter Followers." *International Journal of Sport Communication* 3 (2010): 485-500.
- Coakley, Jay. *Sports in Society: Issues and Controversies*. Boston: McGraw-Hill, 2009.
- Cooky, Cheryl, Michael A. Messner, en Robin H. Hextrum. "Women Play Sport, But Not on TV: A Longitudinal Study of Televised News Media." *Communication & Sport* (2013), doi:10.1177/2167479513476947.
- Crossman, Jane, John Vincent, en Harriet Speed, "'The Times They are A-Changin': Gender Comparisons in Three National Newspapers of the 2004 Wimbledon Championships," *International Review for the Sociology of Sport* 42, nr. 1 (2007): 27-41.
- Desmarais, Fabrice, en Toni Bruce. "The Power of Stereotypes: Anchoring Images Through Language In Live Sports Broadcasts." *Journal of Language and Social Psychology* 29.3 (2010): 338-362.
- "de Volkskrant." *De Persgroep*. Bezocht op 06-06-2013.
<http://www.persgroep.nl/nl/merken/de-volkskrant>.
- Duncan, Margaret Carlisle. "Gender Warriors in Sport: Women and the Media." In *Handbook of Sports and Media*, geredigeerd door Arthur A. Raney en Jennings Bryant, 231-52. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates Inc., 2006.

Elling, Agnes, en Roelien Luijt. "Different Shades of Orange? Media Representations of Dutch Women Medallists." In *Olympic Women and the Media: International Perspectives*, geredigeerd door Pirkko Markula, 132-149. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009.

Gecertificeerde Jaarcijfers 2012. Amstelveen: HOI Instituut voor Media Auditing, 2012.

Glover, David, en Cora Kaplan. *Genders*, 2nd ed. Abingdon: Routledge, 2009.

Hambrick, Marion E., Jason M. Simmons, Greg P. Greenhalgh, en T. Christopher Greenwell. "Understanding Professional Athletes' Use of Twitter: A Content Analysis of Athlete Tweets." *International Journal of Sport Communication* 3 (2010): 454-471.

Hardin, Marie, en Stacie Shain. "Strength in Numbers? The Experiences and Attitudes of Women in Sports Media Careers." *Journalism & Mass Communication Quarterly* 82.4 (2005): 804-819.

Horky, Thomas, en Jörg-Uwe Nieland. "ISPS 2011: First Results of the International Sports Press Survery 2011." Presentatie, Play the Game 2011, German Sport University, Cologne, Duitsland, oktober 2011.

Java, Akshay, Tim Finn, Xiaodan Song, en Belle Tseng. "Why We Twitter: Understanding Microblogging Usage and Communities." Paper gepresenteerd op de 9de WebKDD en de 1ste SNA-KDD Workshop on Web Mining and Social Network Analysis, San Jose, Californië, 12-15 augustus, 2007.

- Kian, Edward T.M. "Framing Differences in Gender-Related Sport Coverage by Internet Sites and Newspapers." University of Central Florida, 2009.
- . "Gender in Sport Writing by the Print Media: An Exploratory Examination of Writers' Experiences and Attitudes." *The SMART Journal* 4.1 (2007): 5-26.
- Knoppers, Annelies, en Agnes Elling. *Gender, etniciteit en de sportmedia: Een inventarisatie van 'reguliere' en Olympische sportberichtgeving*. Tilburg: Katholieke Universiteit Brabant, 1999.
- , ---. "'We Do Not Engage in Promotional Journalism': Discursive Strategies Used by Sport Journalists to Describe the Selection Process." *International Review for the Sociology of Sport* 39.1 (2004): 57-73.
- Krippendorff, Klaus. *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks: Sage Publications Ltd., 2004.
- "Ledencijfers KNHB 2012." *Koninklijke Nederlandse Hockey Bond*. Bezocht op Juli, 31, 2013,
http://www.knhb.nl/knhb/organisatie/ledencijfers/DU16178_Ledencijfers+KNHB+2012.aspx.
- Luijt, Roelien, en Agnes Elling, "Oranje sporthelden zijn niet zwart of wit: De weergave van Olympische sporters in Nederlandse kranten." *Vrijtijdstudies* 25.1 (2007): 31-45.
- Lumpkin, Angela. "Female Representation in Feature Articles Published by Sports Illustrated in the 1990's." *Women in Sport and Physical Activity* 18 (2009): 38-51;

- MacKay, Steph, en Christine Dallaire. "Skirtboarder net-a-narratives: Young Women Creating Their Own Skateboarding (Re)presentations." *International Review for the Sociology of Sport* 48.2 (2012): 171-195.
- "Meer aandacht moet je verdienen." *Algemeen Dagblad*, Nov. 18, 2000.
- Messner, Michael A., Margaret C. Duncan, en Cheryl Cooky, "Silence, Sport Bras, And Wrestling Porn: Women in Televised Sports News and Highlights Shows." *Journal of Sport and Social Issues* 27.1 (2003): 38-51.
- Neuendorf, Kimberly A. "Content Analysis – A Methodological Primer for Gender Research." *Sex Roles* 64 (2011): 276-289.
- Petca, Andra Raisa, Eliza Bivolaru, en Timo Alexander Graf. "Gender stereotypes in the Olympic Games media? A cross-cultural panel study of online visuals from Brazil, Germany and the United States." *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics* 16.5 (2013): 611-630.
- MacKay, Steph, en Christine Dallaire. "Campus Newspaper Coverage of Varsity Sports: Getting Closer to Equitable and Sports-related Representations of Female Athletes." *International Review for the Sociology of Sport* 44.1 (2009): 25-40.
- Luijt, Roelien. "Worstelen met het stereotype: Een onderzoek naar de weergave van Olympische sporters in de Nederlandse kranten." Doctoraalscriptie, Universiteit Utrecht, 2005.

NOS. *Een kijkje achter de schermen: Verslag over 2012*. Hardinxveld-Giessendam: Tuijtel, 2012.

“Omvang organisatie.” *KNVB Jaarverslag 2012*. Bezocht op Juli 31, 2013,

[http://bin617.website-](http://bin617.website-voetbal.nl/sites/knvb.nl/files/KNVB_2012_Jaarverslag/omvangorganisatie.html)

[voetbal.nl/sites/knvb.nl/files/KNVB_2012_Jaarverslag/omvangorganisatie.html](http://bin617.website-voetbal.nl/sites/knvb.nl/files/KNVB_2012_Jaarverslag/omvangorganisatie.html)

Pfister, Gertrud. “Women in Sport – Gender Relations and Future Perspectives.”

Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics 13.2 (2010): 234-248.

Poniatowski, Kelly, en Marie Hardin. “‘The More Things Change, the More They...’:

Commentary During Women’s Ice Hockey at the Olympic Games.” *Mass*

Communication and Society 15 (2012): 622-641.

Pressland, Amy. “‘Still Struggling After All These Years?’: The Representation of

Sportswomen in Middle-Brow British Newspapers 2008-2009.” PhD thesis,

The University of York, 2012.

Scott-Chapman, Susan. “The Gendering of Sports News: An Investigation into the

Production, Content and Reception of Sports Photographs of Athletes in New-

Zealand Newspapers. PhD thesis, The University of Waikato, 2012.

Shugart, Helene A. “She Shoots, She Scores: Mediated Constructions of

Contemporary Female Athletes in Coverage of the 1999 US Women’s Soccer

Team.” *Western Journal of Communication* 67.1 (2003): 1-31.

- Stern, Phyllis Noerager. "Constant Comparison." In *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods Volumes 1 & 2*, geredigeerd door Lisa M. Given, 114-115. Thousand Oaks: SAGE Publications Ltd., 2008.
- Strauss, Anselm, and Juliet Corbin. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks: SAGE Publications Ltd., 1998.
- Thomas, David R. "A General Inductive Approach for Analyzing Qualitative Evaluation Data." *American Journal of Evaluation* 27.2 (2006): 237-246.
- Tom. "Twitter Now The Fastest Growing Social Platform In The World." *Globalwebindex* (blog), 28 januari, 2013, <https://www.globalwebindex.net/twitter-now-the-fastest-growing-social-platform-in-the-world/>.
- VanBlaere, Harmke. "@Twitter #TakeSportersSerious: Een multi-method onderzoek naar fan communication op Twitter." Masterproef, Universiteit van Gent, 2011-2012.
- Vermeulen, Margreet. "Sportvrouwen halen niet makkelijk de krant." *De Volkskrant*, Feb. 23, 2013.
- Van Luit, Melvin. *Imago-onderzoek meisjes- en vrouwenvoetbal*. Amsterdam: MWM2, 2007.
- "Vrouwen." KNVB. augustus 7, 2013, <http://www.knvb.nl/competities/amateurvoetbal/vrouwen>.

Wagenaar, Jaap. *Jubileumboek vrouwenvoetbal*. Zeist: KNVB, 1997.

Wensing, Emma H., en Toni Bruce. "Bending the Rules: Media Representations of Gender During an International Sporting Event." *International Review for the Sociology of Sport* 38.4 (2003): 387-396.

Wharton, Amy S. *The Sociology of Gender: An Introduction to Theory and Research*. Malden: Blackwell Publishing, 2005.

Wilson, Brian. "New Media, Social Movements, and Global Sport Studies: A Revolutionary Moment and the Sociology of Sport." *Sociology of Sport Journal* 24 (2007): 457-477.

Wood, Julia T. *Gendered Lives: Communication, Gender, and Culture*, 8th ed. Boston: Wadsworth Cengage Learning, 2009.

Zhang, Yan, en Barbara M. Wildemuth. "Qualitative Analysis of Content." In *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science*, geredigeerd door Barbara Wildemuth, 308-319. Westport: Libraries Unlimited, 2009.